No. ६००-घ

Title विषहरतन्त्रम्

Author गणेशः

Extent ६१ Age

Subject आयुर्वेदः . सम्पूर्णम्

नं० ६००-घ

विषहरतंत्रम् -(आयुर्वेदः)
पत्राणि ७१ (सम्पूर्णम्)
नं० ६००

कर्त्ता गणेशः

७१ पत्राणि

विषहरतंत्रे प. ७१

वि

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीदक्षवामहृदयारविन्दे पादारविन्दे
वरदस्य वन्दे मन्त्रोपि यस्य स्मरणेन सद्यो गीर्वाणवन्द्योपमतां
प्रयाति १ लक्ष्मीतातान्ममन्थनकाले निरगाद्यद्दृष्ट्वीकुर्वन्नन्त
रसङ्कुः विषनाम पीत्वा नीलग्रीवसमभाद्व्योमगामयस्तम्वन्दे हलो
कशिवार्थं शिवेति कंठम् २ श्रीमद्विश्वायुर्भाईलेराजश्रीनाग
रोभिषक् करोति गणपो व्यासो विषाङ्कुशजसङ्कुदम् ३ स्थाव
रंजङ्गमं चैव द्विविधं विषमुच्यते मूलाद्यात्मकमाद्यं स्यात् द्वि
सर्प्पादिसंभवम् ४ प्रथमस्थावरजङ्गमयोर्विषयोरुत्पत्तिमा
ह्नाग्निवेशं प्रति भगवानात्रेयः प्रागुत्पन्निर्गुणान्योनिं वेगा
न्लिंगान्युपक्रमान् विषस्य क्रमतः सम्यगग्निवेशानिबोध मे

५ मथ्यमाने जलनिधावमृतार्थं सुरासुरैः जज्ञे प्रागमृतो
त्पत्तेः पुरुषो घोरदर्शनः ६ दीप्ततेजाश्चतुर्दंष्ट्रो हरिकेशो
नलेक्षणः जगद्विषण्णं तं दृष्ट्वा विषं तत्र विषादनात् ७ जङ्
गमस्थावरायां तद्योनौ ब्रह्मान्ययोजयत् ऽकृतो ब्रह्मणा मूर्त्ते
स्तितः स्थावरजङ्गमान् ८ सोऽध्यतिष्ठन्निजं रूपमुग्रं किल्बिषाव
न्नुनात्मके तदम्बुसम्भवं तस्माद्द्विविधं पावकोपमं ९ दशा
यिष्ठानमात्मेयस्माद्द्वितीये षोडशात्रयम सप्तवेगं दशगुणं च
तुर्विंशत्युपक्रमे १० तद्वर्षास्वम्बुयोनित्वात्संक्लेदं गुडवद्गु
तम सर्पत्यब्दात्यये तत्तु यथापायेन दगस्त्यो दिनकृत्विव ११ प्रयाति
मन्दवीर्यत्वं विषं तस्मादघनात्यये विषं तत्र गरलेलेडलस

विष ५

भेदान्तदाहरे ११ अथ स्थावरस्य विषस्य भेदाः वत्सनाभस्त
हारिद्रश्च भ्रान्तकश्च प्रदीपनः सौराष्ट्रिकः शृङ्गकश्च काल
कूटस्तथैव च १२ हालाहलो ब्रह्मपुत्रो विषभेदा अमी नव
अथ वत्सनाभस्य स्वरूपनिरूपणं सिन्दुवारसदृक्पत्रो वत्स
नाभ्याकृतिस्तथा १४ यत्पार्श्वे न तरोर्वृद्धिर्वत्सनाभः स भा
षितः अथ हारिद्रस्य स्वरूपनिरूपणम् ॰ यद्ग्रन्थिभ्रान्ता
केनैव स्पर्शमात्रकः अथ प्रदीपनस्य स्वरूपनि
रूपणम् वर्णतो लोहितो यः स्याद्दीप्तिमान्दहनप्रभः म
हादाहकरः पूर्वैः कथितः स प्रदीपनः अथ सौराष्ट्रिकस्य
स्वरूपनिरूपणम् स्वाग्रविषयेयस्त्यात्स सौराष्ट्रिक उच्य

हरिद्राभं ल्मक्तलोयो हारिद्रः स उदाहृतः १५ अथ
भ्रान्तकस्य स्वरूपनिरूपणम् ९ ९

ते १७ अथशृङ्गिकस्यस्वरूपनिरूपणम् यस्मिन्गोशृङ्गकेब
द्धेदुग्धंभवतिलोहितम् सशृङ्गिकइतिप्रोक्तोद्रव्यतत्त्ववि
शारदैः १८ अथकालकूटस्यस्वरूपणम् देवासुररणे
देवैर्हतस्यपृथुमालिनः दैत्यस्यरुधिराज्जातस्तरुरश्वत्थ
सन्निभः १९ निर्यासःकालकूटस्यमुनिभिःपरिकीर्त्तितः
सोहिक्षेत्रेशृङ्गवेरकोकणेमलयेभवेत् २० अथहालाहल
स्यस्वरूपनिरूपणे गोस्तनाभफलोगुच्छस्तालपत्रच्छद
स्तथा तेजसायस्यदह्यन्तेसमीपस्थाद्रुमादयः २१ असौहा
लाहलोज्ञेयःकिष्किन्धायांहिमालये दक्षिणाब्धितटे।
देशेकोकणेपिचजायते २२ अथब्रह्मपुत्रस्वरूपनिरूपण

विष
३
3

म् वर्णतः कपिलो यस्मात्तथा भवति मारकः ब्रह्मपुत्रस्तु
विज्ञेयो जायते मलयाचले ५ ब्राह्मणः पाण्डुरस्तेषु क्षत्रि
यो लोहितप्रभः वैश्यः पीतोऽसितः शूद्रो विषस्तज्ज्ञश्चतु
र्विधः २४ रसायने विप्रं विप्रं क्षत्रियं देहपुष्टये वैश्यं कुष्ठ
विनाशाय शूद्रं दद्याद्वधाय २५ चरके तु विषस्यैव दर्वोभे
दाउक्तास्तान यथाह मुस्तकं पुष्करं क्रौंचं वत्सनाभं बला
हकं कर्कटं कालकूटं च करवीरकशाङ्ककम् हाल
वेन्द्रायुधं तैलं मेचककर्कशपुष्पकं रोदिषं पुण्डरीकं च
लाङ्गलं अञ्जनाभकम् २८ संकोचं कर्कटं शृङ्गी विषं हा
लाहलं तथा एवमादीचान्यानि मूलजानि क्षिराणि च

२० गरसंयोगजं चाप्यजरं सर्वगरप्रदम् कालान्तरविपाकि
त्वान्न क्षिप्रादि हरेदसून् २१ शोफपाण्डूदरोन्माददुर्नामा
दीन्करोति च अथोपविषाणि कम्पाप्नोति निरूपम् अर्क
क्षीरं स्नुहीक्षीरं तथैव कलहारिका ३° करवीरोऽथ धत्तू
रः पंचचोपविषाः स्मृताः उपविषाः गौणविषाः कस्मिंश्चि
द्ग्रन्थेश्चेत्तगुञ्जाहिफेनयोरप्युपविषत्वेविधायसमप्रोप
विषालिङ्गपिनात्तन्दपिसमीचीनम् अथ स्थावरविषस्य
दशाधिष्ठानान्याह मूले पत्रे फले पुष्पे त्वक्क्षीरेसार
मेव ३२ निर्यासो धातवः कन्दः स्थावरस्याश्रया दश य
था मूलविषं करवीरादि पत्रविषं विषपत्रिकादि फल

विषं कर्कोटकादि पुष्पविषं वेत्रादि त्वक्सारनिर्यासवि
षाणि करम्भादीनि करम्भापत्तूपत्रकादिविषाणि क्षीरवि
षाणि स्नुह्यादीनि धातुविषं हरितालादि कन्दविषं वत्स
नाभमुस्तकादि । अथ स्थावरविषस्य सामान्येन का
र्य्यमाह स्थावरं तु ज्वरं हिक्कां दन्तहर्षं गलग्रहम् ॥ १६ ॥ फेन
वम्यरुचिश्वासमूर्छाश्च कुरुते विषम् । अथ स्थावरविष
स्य दशगुणानाह लघ्वव्यक्तरसं सूक्ष्मं रूक्षोष्णमाशुव्यवा
यि च ॥ १७ ॥ विकाशि विशदं तीक्ष्णं विषं दशगुणं स्मृतम् । गु
णस्तो विपरीतेनतीक्ष्णाद्यैरन्वितं गुणैः वातपित्तेन रन्हणा
सद्यो हरति जीवितम् । विषं हि देहं सम्प्राप्य प्राग्दूषयति शो

न
गणम् कफपित्तानिलांश्चात्र समैर्दोषान्समाशयान् ततो
हृदयमास्थाय देहोत्क्लेदाय कल्पते १८ तद्दोषोत्थान्कोपये
द्धान्यस्थान्पित्तं सशोणितम् तैक्ष्ण्यान्मतिम्मोहयतिम्मर्म
वन्धान्छिनत्ति हि शरीरावयवान्सौक्ष्म्यात्प्रविशेद्विक
शेतिच आशुत्वादाशुवहति व्यवायात्प्रकृतिं देहेन विका
सित्वात्प्लावयति दोषान्धातून्मलानपि अतिरिच्येत वैशद्या
दुश्चिकित्स्यं चलाघवात् १९ दुर्जरं चाविपाकत्वात्तस्मात्
लेषणात्पचेच्चिरम् व्यवायि सकलकायिगुणव्यापनपूर्व
कपाकगमनशीलम् विकाशि ओजःप्रशोषणपूर्वकसन्धि।
बन्धशिथिलीकरणशीलम् उक्तं अपिकाग्रेयो रूक्षंवा

विष ५
5

तप्रकोपणम् तीक्ष्णं पित्तप्रकोपणम् अव्यक्तरसं कफप्र
कोपणम् सूक्ष्मं असृक्प्रकोपणम् तीक्ष्णत्वान्मर्मघ्नम्
विकाषित्वात्प्राणघ्नम् लघुत्वाद्दुरुपक्रमम् वैशद्यादशक्त
गतिदोषघ्नम् अथ विषस्य वेगेष्विषान्नुपक्रमानाह मन्त्रा
रिष्टोत्कर्तननिष्पीडनचूषणाग्निपरिषेकाः ४ अवगाह
रक्तमोक्षणवमनविरेकोपधानानि हृदयावरणाञ्जन
नस्यधूमलेहौषधप्रशमनानि ५ प्रतिसारणं प्रतिविषसं
ज्ञासंस्थापने लेपः मृतसञ्जीवनमेव च विंशतिरेते चतुर्भि
रभ्यधिकाः ६ अथाश्रयभेदेन विशिष्टानां विषाणां का
र्याण्याह भावमिश्रः तत्र मूलविषस्य कार्यमाह उद्वेष्टनं

मूलविषैर्मोहः प्रलपनम्भवेत् अथ पत्रविषस्य कार्य्य
माह जृम्भणं वेपनं श्वासो नृणां पत्रविषैर्भवेत् ५३ फल षै
विषस्य कार्य्यमाह मुष्कशोथः फलविषै दाहोद्वेषश्च भो
जने पुष्पविषकार्य्यमाह भवेत्पुष्पविषैश्छर्दिराध्मानंत मूर्छनं
था ५४ त्वक्सारनिर्य्यासविषस्य कार्य्यमाह त्वक्सारनि
र्य्यासविषैरुपयुक्तैर्भवन्ति हि आस्यदौ[illegible]न्ध्यपारुष्य। र्ग
शिरोरुक्कफसंस्रवाः ५५ क्षीरविषकार्य्यमाह फेनाग
मः क्षीरविषैर्विड्भेदो गुरुजिह्वता धातुविषकार्य्यमा।
ह हृत्पीडनं धातुविषैर्मूर्छादाहश्च तालुनि ५६ प्रायेण
कालघातीनि विषाण्येतानि निर्दिशेत् एतानि विषाणि

विष
९
6

नवकालघातीति कालान्तरेण मारकाणि कन्दविषस्यका
र्य्यमाह कन्दजान्युग्रवीर्य्याणि यान्युक्तानि त्रयोदश ४३
सर्व्वाणि तानि कुशलैर्ज्ञेयानि दशभिर्गुणैः स्थावरं जंग
मं चापि कृत्रिमं चापि यद्विषम् सद्यो निहन्ति तन्नृन्वै गुणो सर्व
कैर्दशभिर्युतम् अथ स्थावरविषस्य वेगानाह स्थावर गाव
स्योपयुक्तस्य वेगे पूर्व्वे वजायते जिह्वायाः श्यावता स्त
म्भो मूर्च्छा त्रासः क्लमो वमिः द्वितीये वेपथुः स्वेदो दाहः
कण्ठे च वेदना विषं चामाशयप्राप्तं कुरुते हृदि वेदनाम्
तालुशोषस्तृतीये तु शूलं चामाशये भृशम् ५२ दुर्ब्बले
हरिते शूने जायते चास्य लोचने पक्वाशयगते तोदो हि

ष्माकासोऽत्रहृज्जनम् ५२ चतुर्थे जायते वेगो शिरसश्चातिगौ
रवम् कफप्रसेको वैवर्ण्यपर्वभेदश्च पञ्चमे ५३ सर्वदोष
प्रकोपश्च पक्वाधाने च वेदना षष्ठे संज्ञाप्रणाशश्च स्वम्भृशो वा
तिसार्यते ५४ स्कन्धपृष्ठिकटीभङ्गो भवेन्मृत्युश्च सप्तमे
प्रायेणानृपादीनां शत्रवोऽन्नादौ विषं ददति तेषां ज्ञानार्थं ल
क्षणमाह ५५ इङ्गितज्ञो मनुष्याणां वाक्चेष्टामुखवैकृतैः ५ ५
जानीयाद्विषदातारमेभिर्लिङ्गैः स्त्रबुद्धिमान् नददात्युत्तरं
पृष्टो विवक्षन्मोहमेति च ५६ अपार्थं बहुसङ्कीर्णं भाषते
वापि मूढवत् अङ्गुली स्फोटयेद्भूमिं विलिखेन्मुहसेदा
पि ५७ वेपथुश्चापि भवति त्रस्तश्चैकैकमीक्षते विवर्णव

विष
७

क्रोष्यामश्रुनवेत्ति किञ्चिच्छिन्नत्वपि आलभेतासकृद्दीनः
करेणवाशिरोरुहान् निर्यियासुरपद्वारैर्वीक्षतेचपुनः
पुनः पदे वर्ततेविपरीतेचविषदानाविचेतनः इङ्गितम
भिप्रायः स्वलवैकृतंस्वरवैवर्ण्यादि एभिर्लिङ्गैर्वेत्प।
माणैः नददात्युत्तरंपृष्टः सीयाऽस्यकर्म्मजानितव्यामो
हः सङ्कीर्णं अस्फुटं मषजवायुज्ञानितपर्वव्यथापनो
दायाङ्गुलीस्फोटयेत प्रदमेज अहेतावपि ध्यामः दग्ध
समानवर्म्मः आलभेत स्पर्शेन विपरीतंयथास्यात्तथाव
नैन अष्टविषयुक्तभोजनस्यपरीक्षामाह नृपभक्तेऽहिवि
न्यस्तेकाकोऽत्युलुमदभिक्रन्ति हृष्टोन्मयूरस्तद्विग्रःकोशनः

स्तकसारिके ९१ हेमः सैरइति चात्पर्थं मुञ्चराजसत्तकूजति
स्पृषतो विसृजन्त्यास्त्रविषांस्तस्त्व्र्तिमर्कटः तत्राश्नतो विन
श्यंति मत्तिकावायसादयः ९२ चकोरस्यास्ति वैकृतनेत्रद
त्वे सविषे भवेत् उपलिप्तस्य चान्नस्य वाष्पेणो ईविसर्प्पी।
ता ९३ हृत्पीडा भ्रान्तनेत्रत्वं शिरोरुङ्ः स्वद्गुणायते तस्मिन
स्याझ्ने तु कुष्ठेलामज्जनेनलेद्मयु ९४ कुर्य्यास्त्रिशिरीषरज
नीचन्दनैश्च प्रलेपनम् हरिचन्दनलेपवनत्स्थास्य स्वाम
वाप्नुयात् ९५ पाणिभ्यां नपाणिदाहेन्नाखविशान्ते करोति
च तत्र प्रलेपः श्यामेन्द्रगोपीश्यामोत्पलानि च ९६ स
वेत्प्रमादान्माद्याद्यात दन्त्रस्तपसेवने ततोऽस्याष्ठीलव

विष
८
8

जिह्वा भवत्यरसवेदिनी ६७ न श्रूयते दृश्यते चापि स्नेह्माचा
सुप्रवर्तते मूर्छा कर्हिक्षोदादश्वासनाशो नेत्रेऽक्षि चिलथा
६८ इन्द्रियाणां च वैकृत्यं भवेदामापाशयगते तत्राश्वमद
नालाबुविंबीज्योतिष्मतीफलैः ६९ छर्दनं दद्युदश्वि
ज्ञामय्यवातेकुलाम्बुना स्यावरेण विषेणार्तं नरं यत्ने
न वामयेत् ७० वमनेन समं नास्ति यत्तस्माविकित्सि
तम् विषमत्यर्थुसुस्रवतीत्पाणङ्कर्षितं यतः ७१ अन्तः
सर्वविषेयुक्तः परिषेकस्तु शीतलः ओस्याते त्वाणादि
शोषेणाविषे पित्तप्रकोपयेत वमितं सेचयेत्तस्मात्कीत
लेन जलेन च पाययेन्मधुसर्पिर्भ्यां विषघ्नमेघनंद्धतम्

७३ यष्टीक्वाथेन शीतेन स्नेतोलेमधुनापिबेत् अथवागो
शृंगीविषस्यांश्मेनमधुनासह ७४ मोक्षमल्लरसेन्द्रघात्तूर्वविषये
न्मरिचानिच यस्ययस्यचदोषस्यपश्येल्लिङ्गानिभूरिशः
तस्यतस्यौषधैःकुर्य्याद्विपरीतगुणैःक्रियाम मूलत्वक
पत्रपुष्पाणिबीजञ्चेतिशिरीषतः ७५ गवाम्मूत्रेणसम्पि
ष्टंलेपाद्विषहरंपरम शिरीषारिष्टनक्ताह्वलकुचकोशा
तकीफलैः दन्तिगोमूत्रसंपिष्टैर्विषाणामगदोत्तमः ७७
वचोषणशिलादारुनक्ताह्वार्कमूलकनिशायुतैः शिरीषपिप्पली
युक्तैरगदोविषसूदनः ७८ तिक्तालाबिकबीजानिगोपितेन
प्रपेषयेत पञ्चसर्व्वविषघ्नंसीघ्रलूतादिनाशनः ७९ म

विष
२
९

ञ्जिष्टैलानिलाद्राक्षामांसीयष्टीहरेणुका रौद्रत्रेतिविष
घ्नोयमगदःसर्वकार्मिकः लवणानिलदहन्तीविशाला
ऋद्धयेनिशा मञ्जिष्ठामधुयष्ट्यस्मोयगदः सर्वकर्मकृ
त ८२ चन्दनालविलाकुष्ठनकचैलामसर्षपाः मांसी
पद्मकवक्राम्रककम्भरसेमावरोचनाः ८३ स्पृक्कादिंवध्व
लमञ्जिष्ठानप्रदष्यप्रियङ्गवः पिष्ठासर्वविषोन्मायोमा।
न्नाचन्द्रोदययोगदः इतिचन्द्रोदययोगदः मपामामयालची
कुस्मामञ्जिष्ठाकिणिहीपिला कोविदारोमणोवक्रेनि
शोदय्यपराजिता ८४ हृदतीमधुकेचेववोमश्रेणाप्रवेष
येन पश्चस्पदयोनामविषरक्षायनोदवः ८५ उत्तिम

नं:

र्योदयोगदः अपामार्गोस्य बीजानि गिरिशिरीषस्य तथैव च
श्वेतेद्वे काकमाची च गवां मूत्रेण पेषयेत् ७८ सर्पिरेतेस्तु
संसिद्धं विषसंशमनं परम् अमृतं नाम विख्यातमपि संजी
वयेन्मृतम् ७९ अमृतं घृतम् नागदन्तीत्रिवृद्दन्तीद्रवन्ती
स्नुकपयःपलैः सर्पिर्गोमूत्रसंसिद्धं दितं त्रसो विषाणिनः
८० सर्पकीटविषाणां तोलांगोगण्डजैनाषुभासिते ८१ नागद
न्त्याद्यं घृतम् तण्डुलीयकमूलेन गृहधूमेन चैकतः वी
रेणास्यघृतं सिद्धं समस्तविषरोगनुत् ८२ तण्डुलीयं घृतम्
मधुकतगरकुष्ठभद्रदारुहरेणवः मंजिष्ठैलवालुतालीना
गपुष्पोत्पलोसिता ८३ विडङ्गचन्दनपत्रप्रियङ्गुध्यामक

विष
१०
10

न्तथा हृदि[illegible] हेहृदनौं चमसादि विषघ्नं नीलकाम
१२ कल्केरेषो हृतं तिक्त मजेयमिति विश्रुतम विषा
णि हन्ति सर्वाणि शीघ्रमेवाविनैकवित अञ्जनं पकृतम्
अभयारोचनाकुष्ठ मर्कं स्वृक्षतयोतलम नलवेतसम्
लानि गरलेष्वरमन्तथा १४ सकालिन्दी समस्त्रिहोमन
न्तोर्मर्माताविषीम श्वश्रुकैसमस्त्रांत्रपद्मकेसर मित्यपि
वल्कीहृत्यपचेत्सर्पिपयोदत्वावत्तनर्णमिषम समस्तका
त्वाऽवतीसिंचक्षतगात्रे विनिःक्षिपेत १८ सर्पिलल्य
मिघवकनीदं कनकलनियापयेत विषाणि हन्ति दुर्गा
णिजङ्गमस्थावराणि च कृत्रिमाणि च यावन्ति गरदोष

हृतानिव स्पर्शादेव विषं हरन्ति गैरिकपद्दन्तान्वि ॥ १८ ॥ योग
जेन मकेकाणुमानाद्दंच विषमग्नितो नाशायत्पञ्चनामस्कु
पानव स्निग्धभोजने ॥ १९ ॥ सर्पकीटाखुलूतानामिदं स्यादवि
षघ्नत्परम मन्त्रपाषाद्दं नाम सूतमेतन्नकीर्तितं मन्त्र
पाषाणपद्दं सूतनम लवणमात्रं हन्येन समकृतभावितक
र्षकं गव्येन पयसा पीतं वमिकृद्धि घनाशने सर्पादिमू
लैतौयेन स्रुतेन विषघ्नं पराटू वचामामटतक्रेणनागके
न विषं हरेत नीलसर्पस्य पुच्छेन सकृकलासस्य पुच्छके
नाग्रेणवाञ्छितं कुर्यान्मुद्रितं यावद्येल्करे तत्र नक्रमतेस
स्मविषंस्यावजंगमम तत्र स्ट्रोदकपानेन विषं सर्वंच

नश्यति घृतेन रजनीपीताकरवीरविषं नयेत हृदया
वरणं सर्पिरगदाश्च वयोजपेन रजनीसैन्धवक्षौद्रसं
युक्तं घृतयुतं नमम पानम्मूलघातनस्यादिग्धविद्धस्यचे
ष्यते हृदन्तदारसेडग्यं पलमात्रनिषेवणात् नागके
नविषंयाति यथालवणाभक्षणात् चौलिहृत्स्यस्त्र
घ्राणिजलेपिष्टाप्रपानतः यत्रस्यविषंयाति यथाल
वणापानतः ५ हिंताकफलबीजस्य रसोद्विपलमात्र।
या भक्षणाद्रुक्कयवत्रर विषं नश्यति निश्चितं ६ यथार
सविषंदन्याज्ञोडग्योत वणेयकं तथासमस्तिनसर्पकीर
सत्तालविषंहरेत ७ भल्लाततैलसंपर्कात्ध्वोफःसंज्ञा

यत्नेन तृणं नवनीतेन तिलकं पिष्ट्वा तल्लेपेन तत्तेजयेत् ५ हृता
तैलात्तम्लोदाद्वाद्ध्वेवोन्यद्वैः क्वचित् दग्धानालेपलंश्री ऊर्याद्रोपणं
तिकावके ५ मधोदग्धस्य मधुनालेपाः कार्य्या भिषग्वरैः
यात्नकोपुष्पच्छूर्णेन स्नातस्तीतैलकेन वा ७ अथ विषस्य त
स्मवेगेषु सप्तोपक्रमानाह वाग्भटः । प्रथमे विषवेगेऽ
वान्ते शीताम्बुसेचितम् सर्पिर्मधुभ्यां संयुक्तमगदं प्रति
योजयेत् पंचमे मधुककाथमातिकाभ्यां स्त्रुतेद्विनम्
घहेनिसारवन्तिद्विरवपीडस्सप्तमे ५ मूर्द्धिकाकप
देहतामासच्छ्वापितेन तिपेत् कोशानव्याग्निकः पाठा
च र्यवल्क्यमृतानभया ५ मेलः शिरीषः किणिहीहरिद्रे

विष
१२

तीक्ष्णा कृष्णा पुनर्नवे त्रिकण्टकं कुष्टं त्वोमा शिवितला ९
पथ्यायवाग्निविन्ध्यदेशीतामसहितमातिकम ग्रन्थाद्वेगा
न्नोसमुद्र्विश्वग्रीकुतनकर्माणा: ७ नहन्मधकंपद्मकेस
रचन्द्नै: ग्रन्तनलगंकुष्टदरितालमनाशिला ८
फलिनीत्रिकटुस्पृक्कानागपुष्पसकेसरं दशोरंध
केमांसीरोचनाकालिमालिका श्रीवेष्टकंसर्जरसप्रा
नाहाकंकमलवला नमालपत्रतालीसंस्पृक्जोशीरति
माञ्चयम कल्पोपवासिनीतानाश्लक्ष्णावासामधुप्लुतैः
हितानभवत्यैतः प्रक्षैः कल्पयेद्गदोत्तमम ११ वेघस्यात्र न
दामनमृतनामापटेदिदम नमः पुरुषसिंहायनमोना

मधुक

रायणायच १२ यथासोनाभिज्ञानानिरणोकुलपरागय
म एतेनमन्त्रवाक्येनलभ्यते देमेप्रसिद्धता १३ नमोवैडूर्य
मानेकुलकुलनमोस्तु सर्वविशेष्यो गोरिणीयात्रिपुराणालि
मानश्रीस्वाहा पिटेचद्वितीयोमन्त्रः हारिनमायिस्वाहा
पृष्ठेषविषवेनालयग्रहकार्ममणापाषप्स नरकव्याधिदु
भितसुद्धावालिभयेष्वव पापनलमाज्ञनालेपमणिवन्धा
दियोजितः एषवैद्वोद्योनामप्रान्तिखस्नायनेधरम
१४ वासवोहव्रमवपीत्यमालिप्रोक्तत्रनाकिल गोस्वन
रूक्तवेवाप्रातनगुडेनवा हरिद्रापलमेकन्तु विषेदन्ति।
चराचरम १५ पुत्रजीवफलान्यज्ञोपीततनोयेपेषयेत २५

विष
१३
13

मक्षणेचाञ्जनेपानेलेपेसर्वविषापहम १७ प्रगाढमूमो
मदिषाद्वातयुक्तस्सवाजिगन्धाकुमितणुलीयकम गोमू
त्रपिष्टोद्यगादोनिहन्तिविषाणिचस्थावरजङ्गमानि १८
कर्ताकफाणितनागरश्च मगोपितनिंबकल्केवा गोपित्तयु
तैर्गुटिकास्सरसाग्रहिरजनीमधुकक्षौद्रैः १९ मातामले
नशिरिषानृपुष्पैःकाकाणुकरसैर्वा काकाणुरसगावा
लीपुनर्नवावायसीभिरीषफलैः। इद्गविषजलस्नेतैलेपा
ञ्जननस्यपाननि स्पृक्काचस्रोणेयककाङ्क्षीशैलेयरोचना
स्तगरम २१ ध्यामककुङ्कुममांसीमरसाग्रेलालकुष्ठचन
म हृदतीपाभिवत्पक्षःग्रीवेहकपद्मवारटिविशालाः स

१दारुपद्मकेसरश्यावरकमनःशिलाकौन्तः जात्यर्कपुष्पम
र्षपरजनीहयहिंगुपिप्पलीद्राक्षा नंगस्तुतपर्णिचन्दनमधु
कमदनसिंदुवाराख्य मणामाकरोषमधुरकगन्धफलीनाकु
लीविडंगञ्च २४ प्रक्षेपसम्भृतमसमस्त्रिहागुटिकाविधेयास्त्रः
सर्वविषघ्नोगदोविषमृतसंजीवनोज्वरनिहन्ता श्रेयविले
पनधारणधूमग्रहणैर्गृहस्थश्च भूतविषजन्तलक्ष्मीकार्म्मा।
णमन्त्राग्निप्रशानीनरीन्दोषान् २८ दुस्स्वप्नस्त्रीदोषानकालमर
णाम्बुचौरभयम धनधान्यकार्य्यसिद्धिश्रीपुष्ट्यायुर्विवर्द्धनो
यन्यः मृतसंजीवनएषप्रागमृताद्भृलणाविहिताः २० दारु
व्योषहरिद्राकरवीरकरञ्जसरसैस्त्र खेतांवचोसगंयोदिह्व।

ल॰

विष
२५
15

मृतां कुष्ठं सैन्धवेलस्तनम २८ सर्षपकपित्थमध्यं वन्ध्याक
कर्कटबीजानि व्योषं शिरीषपुष्पं [illegible] रजन्यौ वंशालोचनं च
समम् पिष्टा [illegible] मूत्रेणगोश्च पित्तेन सप्ताहं ३० वात्यास
भावितो ये निहन्ति शिरसि स्थितं विषं [illegible] सर्वज्वरभूतग्र
हविषूचिकाजीर्णग्रहणी: ३१ उन्मादापस्मारौ काचं पटलं
च नीलिकां शिरोदोषान् शुक्लादिरोगपैल्लार्बुदमलकण्डू
तमोदोषान् ३२ क्षयदौर्बल्यमदात्ययपाण्डुगदोश्चाञ्जनात्
योमेदान् लेपाद्विषदिग्धपन्नगदष्टविषघ्नानि स्नानं [illegible] च विपरीत
गुदलेप: पुंसो योनिलेपने स्त्रीणां मूढगर्भे [illegible] ललाट
लेप: प्रतिश्याये ३४ कण्डूकिटिभकुष्ठविचर्चिका [illegible] विचर्चिका।

दिग्धविद्धलेपः गजइवतद्वन्विषगदानद्वन्यगयोगन्यद्धस्तोयः
३५ पत्रागुरुमुस्तैलानिर्य्यासःपद्मचन्दनस्पृक्काः नतजलदार्व्व
लवालकदेवेणकोशीरचन्दनाख्याः ३६ सुरदारुकनककुङ्कु
मध्यामककुष्ठप्रियङ्गुवत्सनागरम पद्मकानिशिरीषातव्योषाल
मनःशिलापत्तः ३७ श्वेताकटभिकरञ्जोवचाभयारोचनावग
वाम् अगदोयंवैश्रवणायाव्यानस्यअवकेनयक्षुग्गः अप्रतिहत
प्रभावःसन्तोमहागंयहन्तीति पित्तेनगवांपेष्यागुटिकाःका।
र्य्योक्तप्रयोगेन ३८ पानाञ्जनप्रलेपैःप्रसाधयेत्सर्वकर्म्माणि
पैत्यैकणुन्तिमिरंराज्यन्ध्यकाचमर्व्वुदमपटलम ३९ दन्तिमत
तेप्रयोगाद्धितमितपथ्याशिनोञ्चमो विषमज्वरानजीर्णानदद्रु

विष
१५
15

क्रूं णुभिषु सु विकाम्यामाम ४२ कुष्ठकिटिभं श्वित्रं भिव चर्चिका
श्वोपदंशिनरुणाम विषमूषिकलूतानां सर्वेषां भन्दगानाञ्च
श्वासविषं नाशयते मूलजमथ कन्दजं सर्वम् एतेन लिप्त
गात्र स्पर्शानगृह्णन्ति भक्षयेच्च विषम् ४३ कालीतीतोपि नरो
जीवति किंचिन्निदानकः श्वानहेगुदलेपो योनौ लेपश्च मूढ
गर्भाणाम् ४४ मूर्ध्नि निघ्रवललाटे लेपन माकुः प्रयातनतम
म भेरीमृदंगपटहा श्वत्राणप्रुनात तथा ध्वजपताका ४५ लि
प्तानि विषनिरस्यै प्रयुनयेन्मानवो मतिमान् यत्रच कार्मणावे
तालाभवन्ति नाथर्वणोमन्त्रः सर्वग्रदानतत्र प्रभवन्ति नवाग्नि
शशन्नपचौराः ४६ लक्ष्मीश्चतत्रभजते यत्रमहागन्धहस्तीति
सनिहितोयं ननत्रवालग्रहानमदांसि नच ॥

सम्मिश्चमाणेवाडेमेमित्रिद्भुम्मन्तुस्रदाद्रेत ४८ ममममानाज
यानामजयोनामेतिमेपिता सोऽहंजयाजयाषुत्रोविजयेयज
यामिव ४९ नमःशुक्रहषातिंद्रायविलवेविश्वकर्म्मणे मना
तनायकुम्भायभवायविभवायव ५० तेजोविसेकपेःमाला
तेजोब्रह्मेतिन्द्रयोर्ष्मे यथाहंनाम्निनानामिवामदेवपराजय
म मातश्चपाणिग्रहणांसश्रुद्रसवशोषणाम श्रनेनसत्यवाक्ये
नसिद्धनामगदोल्लयम ५१ हिलिहिलिमिलिमिलिसंस्वा
हेयनमर्द्वभेयजोनमेवाहा हिंकुवक्रस्माप्रकेकपिस्परसञ्ज
केमगुलवणान्नु ममसमितोपेतव्योजरहिक्काश्वासकासश्वो
५२ लेदःको लाश्यञ्जनलाजोत्पलमधुहृतैर्हिंतोवश्मम हे

विष
१९
16

हन्तीह घाठकीपत्रभ्रमवर्तिश्च हिक्काघ्नी ५५ शिखिविर्दैव
लाकासीसानितसधिंशावन्दनसुवृतवत्कम ध्रमोगृहशायना
मनवल्लादिपुरासाते विषघ्ना ५५ तरुणपलाशात्तारक्तं
पवेत्तूणीनेमदूसमांसैः लोहितमदूजनीह्वयस्तकोषवणह
रसमज्जूरीमधुकैः ५८ लाक्षासैन्धवमांसीहरेणुकादिकृमा
रिवाकुष्टैः सर्व्योषवाह्लिकैर्वा लगदोयं लेपनात्सर्वघ्नः ५७ स
हिविषशोफगुल्मवदोषाशोभगन्दरप्लीहः शोषापस्मर
कृमीन् ससनकरपाण्डुकण्ठगदान् मन्दाग्नित्वकासश्वासोन्मादं
नाशयेन्नृणाम् इतिप्रकृतिसात्म्यर्तुरोगानवेक्ष्य बलम् मालो
चनिपुणोऽवग्राकसौनन्तरमाचरेत् ६० श्लेष्मिकं वमनै

कुष्ठत्वगतौ स्तोभ्रलेपनैः कषायकटुतिक्तैश्च भोजनैः शाम
येद्धिषम ८१ पैत्तिकं श्रमनैः सेकप्रदेहैर्श्शशीतलैः कषा
यतिक्तमधुरैर्द्वैतयुक्तैश्च भोजनैः ८२ वातात्मकं जयेत्स्ना
डुस्निग्धाम्ललवणान्वितैः सद्भृतैर्भोजनैर्ल्लेपस्तैश्चैवापि
शितैश्चानैः ८३ नाड्हृतश्चमनेशाल्पेलपोभोजनमेवपम् स
र्वेषु सर्व्वावस्थेषु विषेषु नहन्तोपमम् ८४ विषातेभ्रब्रजोकि
त्रिद्धिभैषाद्भवलेतिले मयत्नाच्छ्रस्तंप्रसाध्यं यत्नात्पि
नाश्चयागतम् ८५ साध्यमसाध्यम्वा बालानां यमतविषम्
प्रथके विद्यासभटोक्ता विषदण्डगणालिख्येते अश्वनेप
लितीसेमीपमोत्पलम् सोञ्जनम पेलामश्चकनागहवि

विष
१२

षनहृद्दाहपित्तस्रज्वरान् १६ पटोलकटुरोहिणीचन्दनमधुस्र
वागुडूचिपाठान्वितम् निहन्तिकफपित्तकुष्ठज्वरानविष
वमिमरोचकंकामलाम् १७ आरग्वधेन्द्रयवपाटलिका
कतिक्तानिम्बामृतामधुरसास्रुववृक्षपाठाः भूनिंबशै
र्य्यकपटोलकरञ्जयुग्मसप्तछदाग्निसुषवीफलबाण
घोण्टाः १८ आरग्वधादिर्जयतिछर्दिकुष्ठविषज्वरान्
कफंकण्डूंप्रमेहंचदुष्टव्रणविशोधनः १९ रोध्रसावरक
रोध्रपलाशाजिङ्गिनीसरलकट्फलयुक्ताः कुत्सिता
म्बकदलीगतशोकाशैलवालुपरिपेलवमोचा २० एष
रोध्रादिकोनामकफमेदोहरोगणः योनिदोषहरस्तम्भी

वर्ण्यो विषविनाशनः ३१ अङ्कोलकैडर्यनागदन्तीविशालाभा
र्गीरास्नावृश्चिकालीप्रकीर्य्या प्रत्यक्पुष्पीपीततैलोदकी
र्य्याश्वेताद्युग्मंतापसवृक्षो वृक्षाः ३२ अयमर्कादिको वर्गःक
फमेदोविषापहः क्रिमिकुष्ठप्रशमनोविशेषाद्व्रणशोधनः ३३ म४
एलायुग्मतुरुष्क ॰॰॰ फलिनीमांसीजलध्यामकंस्पृक्काचो
रकचोचपत्रतगरस्थौणेयजातीरसाः शुक्तिव्याघ्रनखौमरा
द्रुमगुरुकश्रीवासकेकुंकुमंचण्डागुग्गुलदेवधूपखपुराषु
न्नागनागाह्वयम् ३४ एलादिकोवातकफौविषं च विनिघ
न्ति वर्णप्रसादनःकण्डूपिडकाकोठनाशनः ३५ श्यामा
दन्तीद्रवन्तीक्रमुककुटरणाशंखिनीचर्म्मसाह्वास्वर्णक्षी

विष गिगवाक्षीशिखिविरजतिकाकिन्नोद्दाकरञ्जाःवल्मलाञ्जीव्याधि
१८ घातोवदलवञ्जसमलीलाहत्तात्फलानिघ्यामाघ्रोद्दन्ति
18 गुल्मंविषमकफपिकफौहृदङ्गम्मत्वकक्रम अथकृत्रिम
विषस्यलक्षणाभेदनिरुक्तिः कृत्रिमंविषंद्विविधम् एकंस
विषंदूषीविषमज्ञम अपरंश्चविषम तदेवगरमज्ञम तथा
चकायपपसंहितायाम् संयोगजंचाह्विविधंद्वितीयंविषमुच्य
ते दूषीविषंचसविषमवि गरउच्यते ०० संयोगजंचकृत्रि
मंविषम्कृत्रिमविषस्यकाश्चित्सयोगानाहवङ्गसेनः तेयथा
तैलकर्णरसंयोगात्समांशेनविषंभवेत समांशेनतुमध्वा
ज्यमेवंसंयोगातोविषम शाकयांश्चमराङ्गयंस्पृष्ट्यायोगवि १८

पंभवेत् द्वितीयेङ्गाभाविकात अथ्नागवंदर्यायेनमाह सौ
भाग्यार्थस्त्रियोभर्त्रे राज्ञेवाराातिनोदिताः ७२ गरमाद्ाराहृतमृत्के
यक्कन्यासनवर्जिनः नानाप्राणएकृश्यामलविरूक्षोषधिभक्ष
ना ८ विषाणाम्मन्त्वीर्याणांयोगोगरइतिस्मृतः अन्येकृ
पविषैस्तीव्रैरेकीकृत्वातवधूरिभिः कालांतरविपाकावैकिय
तेयङ्गरंत्ववत् ८२ तपालम्फाहविःर्यसत्त्वःकायाग्निमार्द
वं अविपाकावलतेवक्र्याहपवितोगरः ८ अथगरका
र्यमाह तेनपांडुःकृशोल्पाग्निःकासश्वासज्वरार्दितः वा
तनाप्रतिलोमेनसम्प्रवितापरायणाः महोदरयकृत्प्लीहदी
नवाग्वर्लोःलसःशोफवान्सततन्याध्मातःशुष्कपादकरःत

विष षी ८४ स्वभ्रगोमायुमार्जारनकुलव्यालवानरान् प्रातः
१९ पश्यति पश्चाद्योऽश्ववनस्पतिजलाशयान् मन्यते कलमात्मा
गौरी नैर्मैरेवकालेका: विवर्णनासानयनं पश्यतिहितैर्हितैः दिशः
एतैरन्यैश्च वक्रभिः क्लिष्टो घोरैरुपद्रवैः मार्जारंगामामाया
ति कश्चिल्लक्ष्योऽगविकित्सितः ८७ गरात्तैर्वातिवाम्भ्रुक्ताम
न्यथ्यपानभोजनम् शुद्धदेहक्कीलयेद्धेमसूत्रं स्यात्तविधियम
स्न ८८ गरलात्कथमपि चेतः स्मृतः प्रयुक्तेभवति वक्रविकु
ति तत्र स्वाद्यद्रव्यमधः पीतेरजनीभवे कल्के स्वादिते स्वाद्यमा
नेच स्वादितव्यश्चयो विषे श्रेष्ठगान्धातटे भ्रुङ्गःतत्र नैवविषं च
मेत ८९ तुल्यान्यमधुपानां तैललघुको ह्योह्यते पिवेत ततो

निम्बाम्बुनावान्निंकृत्वामृत्युंविनाशयेत् अंकोटमूलनिःक्वा
थेफाणितंसर्पहृतंलिहेत् तैलोन्मः सितसर्षपाङ्गोगरदोषवि
षापहम् ४२ कृष्णतिलपटोलानांक्वाथेनापिपिबेन्नरम् अ
भयागर्भितंश्रेहंतजरस्यानिवर्हणम् ४३ शार्कराताम्रहमेषु
लेह्येणितान्यसवर्णयोः हेलाप्रशमयन्त्युग्रंसर्वयोगाकृते
विषम् ४४ पुत्रजीवफलान्मज्जामारनालेनपेषयेत् कर्षै
केदापयेदाशुमेयोगाद्विषनाशनम् छर्दीम्ननानतकणा
पटोलीवव्याघ्रिचकान् वचाशुण्ठीविडङ्गानितक्रकोलाम्बु
मत्सभिः पिबेद्रसेनवाम्लेनगरोपद्रुतपावकः ४५ पाराव
तानिषमटीप्रक्षाद्हेंहतेद्विषम् गरतस्याकृताकामथास

विष
२०

हिक्काज्वरापहम् ९८ नेडङ्कोलाह्वकमूलं नलदस्य मूलकं वदरकस्य
चूर्णाच्छेपीयमानमतिदारुणाकेवलं विषं गरलं भाशुनिहन्ति स्व
दंभतामुरजगञ्जासमसदैवं बृहस्पति शोधने शुण्ठेहृदितत:शाणोहेम
चूर्णस्य दापयेत् हेमसर्वविषाणाणिशुगरोशुविनियच्छति नसंज्ञ
तेहेमपणेगेविषेपञ्चदलंब्रुवन् सरिद्रान्ताऊलीजानामीमूर्ध्यकि
ष्ठाविपावयेत् स्मृतेत्र्यंगविषातोनामेननदारागपदमपरम् २००
सरिद्राघंहतम् गुञ्जादलानोद्धिपलेसपिष्टं विक्रुणितिवत्रितये
शिवायाः पलेनसंयोज्यपठस्याजकयोज्जातीफलाभोगदिकोस
वृद्धिः १ दद्याद्वेताभूमिजलानपानोकरोतिशुजिनठरस्यसद्यः
विशुद्धदतगरवयोगाशुगपततत्पवशंमवजम्यसर्वम् विषमहाति

विष कालान्तरदोषहृष्टादिसंगमे विषसङ्कटमुद्दिष्टंशानसैकोत्रजी
वति ३ वातश्लाघम्मदौर्बल्यक्रोधशोकभयश्रमैः अजीर्णवर्ची
द्रवतापिनमारुतहड्डिभिः ४ तिलपुष्पफलाघ्राणाद्भुवाष्पाच
नगर्जितैः हस्तिमूषकवादित्रनिःस्वनैर्विषसङ्कटे ५ प्रकोपा
नोतिलामोदमदनैर्वेजतेविषम् अथस्थावरेजङ्गमंचविषमेव
जीर्णत्वादिभिः कारणैर्हृषीविषसम्बन्धोलभतेनदाहजीर्णविष
घ्नौषधिहृषितस्थानदावाग्निवातातनपशोषितम्भा स्वभावतोवा
गुणविप्रहीनंहृषीविषत्वेविषमभ्युपैति ६ जीर्णं अतिश
रागम् विषघ्नौषधिहृषितं विषघ्नीभिरौषधीभिः हीयहर्ही
त नीकम् स्वभावतोवागुणविप्रहीनम् स्वभावादेवदशा

विष
२१
21

नांगुणानामपक्षेपकह्निआदिगुणान्हीनं तृषाविष
स्पकार्यमाह वीर्याल्पभावान्न निपातयेत्तत्कफावृतं
वर्षगणानुवंधि तेनार्दितो भिन्नपुरीषवर्णो विवन्ध
वैवस्यमुतः पिपासी ७ मूर्छन्वमनगद्गदवाग्विनिद्रं ।
विवेष्टमानोऽभितिमाप्नुयाद्वा नविनिपातयेत नमारयेत
कफावृते कफेनमेदीकृते स्पादिगुणम् वर्षगणा
नुवन्धि कफेनावृतेमोन्घादीमत्याकाविस्याधि तेना
र्दितः तृषाविषेण पीडितः भिन्नपुरीषवर्णः भिन्नपुरी
षोद्भूतमलः भिन्नवर्णश्च विवेष्टमानः विलुण्ठत्स्नेष्टा ।
कुर्वन् मूर्छादीन्व्याधीनलभते अथ यस्मान्नविशेषेणष्यते

दूषीविषेलिंगविशेषमाह आमाशयस्थेकफवातरोगीप
क्वाशयस्थेनिलपित्तरोगी भवेन्नरोध्वस्तशिरोरुहांगोवि
लूनपक्षस्तुयथाविहङ्गः ८ ध्वस्तशिरोरुहाङ्गः ध्वस्ताः
शिरोरुहः केशायस्यतद्ध्वस्तशिरोरुहं ध्वस्तशिरोरुहम
ङ्गंयस्यसः ध्वस्तशिरोरुहाङ्गः एतदपिलिङ्गमपक्वा
शयस्थेदूषीविषेबोद्धव्यम स्थितंरसादिष्वथवाविचाक
रोतिधातुप्रभवानविकारा ९ तत्र दूषीविषम अथदूषी
विषस्यनिरुक्तिमाह धात्वान्तरस्थंजीर्णमपिदिवास्वप्नादि
नानानैः हदूदूषयतेयातेनतोदूषीविषंस्मृतं १० अहिता
शनैः कुलत्थतिलमहात्यादिभिः यात्रतोदूषकत्वाद्दूषीवि

विष
२२
22

षम अथदूषीविषस्य प्रकोपसमयमाह कोपन्तु शीतानि
लदुर्दिनेषु यात्याशु पूर्वं शृणु तस्य रूपम अथकुपितस्य
दूषीविषस्य पूर्वरूपमाह निद्रागुरुत्वञ्च विजृम्भणञ्च वि
श्लेषहर्षावथवाङ्गमर्दः ॥ विश्लेषः गात्रशैथिल्यम हर्षः
रोमाञ्चः अथरूपमाह ततः करोत्यन्नमदाविपाकमरोचकं
मण्डलकोठजन्म मांसक्षयंपाणिपदादिशोथं मूर्छान्त
थाच्छर्दिमथातिसारम ॥ दूषीविषं श्वासतृषाज्वरांश्च कुर्य्यात्
प्रवृद्धिं जठरस्यवापि अन्नमदाविपाके अन्नेभुक्ते फ
लेनैवमदः अविपाकः अन्नस्य दूषीविषभेदविकारभे
दमाह उन्मादमन्यज्जनयेत्तथान्यदानाहमन्यत्क्षपयेच्च ।

स्रुक्रम् गात्रेषु मन्दं जनयेच्च कुष्ठं तांस्तान्विकारांश्च वरूपका

यान् ३३ लोमस्खालनविसर्पविस्फोटादीन् दूषीविषसमाध्मातादि

क्रमाद् साध्यमात्मवतः सद्यो याप्यमसंवत्सरोत्थितम् दूषीविष

मसाध्यं स्यात्क्षीणस्याहितसेविनः अथ दूषीविषोपक्रमः दू

षीविषार्तं सुस्विन्नमूर्ध्वं चाधश्च शोधितम् दूषीविषारिमगदं ले

ह्येन्मधुनाप्लुतम् ३४ पिप्पल्यो ध्यामकं मांसी रोध्रमेला सुवर्चि

ले कुटन्नटं नतं कुष्ठं यष्टी चन्दनगैरिकम् ३५ लोड्ग्रन्थोगदो

ऽयं दूषीविषमपोहति दूषीविषारिर्नाम्नायं न चान्यत्रापि वा

र्यते ३६ पिप्पल्याद्यगदः अथ विषलिप्तशस्त्रप्रोतस्य लक्षण

माह सद्यः पाकं व्रणस्य याति स्रवेत्तेन तन्त्रवेदं कैपच्यते वाप्यभीक्ष्णा

विष
३३
23

म् क्ष्मीभूतं लिन्नमन्यर्थं प्रतिलितनाम्नां सेश्रीयर्थंतेयस्यवा।
पि १८ नस्यानापोदादमङ्घ्रेवपस्याद्रियालिप्तत्नमन्त्रयांस्य
वस्येत लिङ्गान्येतान्येवकुर्य्यादमित्रैर्हितस्वेडोवाभ्रेपस्यवापि
१९ पच्यन्तेवाप्यभीतानाम् पुनःपुनःपाकमेतिवद्धिलत्रता
दाहमभ्यन्तरेकुर्य्यादिति प्रवृत्ततेकर्तृपदेवोद्भवम् वाग्भटे
न विषद्विष्येनलिप्तस्तस्यनाम्यातिमुहुर्मुहुः विवर्णभावमभ्येत
नेविषाद्वृत्ताशुगच्छति २० कीटैर्विषाहृतेवास्यगात्रेविभिविमा
यते श्रोणितोहहृदिरःश्रेयमन्यन्यमस्तुमस्वेदना २१ हृत्स्पृहः
सविस्तावीनामपूर्ण्णांजरदाहवान् दृष्टिकालप्यवमस्त्रयाम
कामकर्षैःतत्राणान् श्राक्रणीतपर्य्यन्तःसपावमपोप्रतिरुक

व्रणः श्रयते पच्यते सद्यो गलत्यामांसेव कृन्तनाम् ५ प्रक्षिप्ते श्री
ध्मते रुधिरे तोमसपिक्कलपरिस्रवम् कुर्याद्दुग्धमांसेवड्स्पह्रद
यावर्णाद्भुतम् २४ सल्यमाकृष्यते सूनलोहेनात्तुदद्दे हृणे अ
थवा मुख्यकेश्यतासोमनककलाम्रवलिनः २५ शिशिरवानुभन
स्याम्वत्वारेण प्रतिमारयेत् शुकनासाप्रतिविषाव्याघ्रीमूले
श्लेपयेत् कीटदष्टविकित्सासुकुर्यान्मपयथार्दनः व्रणे
नश्यति शिशिते क्रियापित्तविसर्पवत् २६ रजनीसैन्धवक्षौद्र
संयुक्तं घृतमुत्तमम् पनेष्टलविघातेसादिग्धविद्धस्य शो
ते २८ अथ पथ्यापथ्यानि विद्रोगे शालिहयवन्यनमसन्नवाक्ति
कहिंहिंविरेचनम् नागरं शोणितामोक्षिः परिषेकोस्वगादन

विष
२४
24

म हृद्यावरणेऽश्मसमञ्जने प्रतिसारणम् उद्वर्तने प्रधमनस्य
लेपो वह्निकर्म च ३९ उपधाने प्रतिविषं धूपः श्वेताप्रबोधनम्
शाल्मयः षड्गिकाश्रवकोरहृणाः प्रियङ्गुका ४१ मुक्तादरुणाव
नीलेमणिं श्लापि नवक्रवित् शिरीषतिनिदिलावेणगोधा
श्रुद्ध्वा विडानि षवानीकेक्रुलकंधात्रीलिद्धावनतापुलीयके
मण्डूकपर्णी जीवन्तीसूनिवलस्त्रपोदिका कालशाकेवल
४ श्रवदनम् उत्पलाशिरीषकल्पूरितिनकानिमधुरागाव ४८
हेमकूर्मानिवर्णेपे यथावथ्य यथाविधि विषरोगेषुसर्वे
षुप्रयोक्तव्यो विजानता क्वायं विरुद्धाध्यशनेव्यवायलाल्प
लमायासमपिप्रवातम् अम्लं च सर्वं लवणं च सर्वम् सके

नंदाडिमं च विकंककनम् प्राचीनामलकं पथ्या सैंधवं मधु कुंकुमम् पश्चिमोत्तरवातास्व…

दनेनद्विविधानितानिनिद्राभयंभ्रमकहृल्लथोवविषाविरोनैव
भनेल्कदाविन ४ इतिविषरोगेषपथ्यापथ्यवर्गः इतिमूलवि
षविशेषः प्रोक्तः शृणुजङ्गमस्यापि अथजङ्गमविषस्याख्या
नमुपक्रमते अत्रजङ्गमविषस्योपक्रमस्यपूर्वंप्रक्रमेद्वितीयेषो
डशाश्रयमिति द्वितीयंजङ्गमविषम् तस्यषोडशाश्रयाना
ह दृष्टिनिश्वासदंष्ट्राश्रनखमूत्रमलानिच । शुक्रेलाला
मुखस्पर्शः संदंशाशोविमर्हितम् गुदास्थिपित्तशूकादिमे
तान्षोडशवाश्रयः २ यथा दृष्टिनिःश्वासविषाद्दिव्याः
सर्पाः दंष्ट्राविषाभौमाःसर्पाः दंष्ट्राविषाव्याघ्रादयः मूत्र
पुरीषविषाग्रहगोधिकादयः शुक्रविषामूषिकादयः ला

लाविषाउच्चिटिंगादयः लालासर्पाख्यपुरीषार्तवशुक्रमूत्र
स्वेदंशादंष्ट्रास्पर्शावमर्द्दितप्तुदविषास्त्रिवशीर्षादयः अ
स्थिविषाः सर्पादयः पित्तविषाः नकुलमत्स्यादयः शूकवि
षाभ्रमरादयः जंगमविषेषिपूर्वोक्तादशगुणास्सर्ववेगास्स
न्तोवतेपूर्वोक्तानातु पुनरुक्ताः अथजंगमविषाणांसामान्या
नांकार्याणिआह निद्रांतन्द्रांक्लमं दाहंसपाकेरोमहर्षणम्
शोथंचैवातिसारंच कुरुते जंगमं विषम् २ जंगमविषव
त्सुसत्स्वेषु सर्पाणामप्राधान्येनात्सर्वेसर्पाणांमनुष्यातिनामकु
लगणनाजातयपवनावन्याख्याने सर्पास्तमस्तमाद्वाः
तद्रूपंदरविंसो मस्तमायामस्दृस्तन सर्पाणामभितोगा।

षाम अनेकशिरसांनानाविवर्णानाम्महात्मनानाम काद्रवे।
याणांबलिनःसहस्रममितौजसः सुवर्णावभ्रुशोन्नगाजज्ञिरे।
नैकमस्तकाः ५ तेषांप्रधानानास्ततनेशेषवासुकितक्षकाः
ऐरावतोमहापद्मःकंबलाश्वतरावुभौ ६ ऐलापत्रश्शंखोव
श्चकर्कोटकधनञ्जयौ महानीलमहाकर्णौधृतराष्ट्रबला
हकौ ७ कुहरःपुष्पदन्तश्चदुर्मुखःसुमुखस्तथा नहुषः
शंखरोमाचमणिरित्येवमादयः ८ तेषांपुत्राश्चपौत्राश्चगरुडे
ननिपातिनः चतुर्दशसहस्राणिक्रूराणाम्पन्नगाशिनेति
अथसर्पाणांनामानि सर्पःपृदाकुर्भुजगोभुजङ्गोहिर्भुज।
ङ्गमः आशीविषोविषधरश्चक्रीव्यालस्सरीसृपः ९ कुण्ड

विष
२८
26

लीगूढपाच्चक्षुःश्रवाः काकोदरः फणी दर्वीकरो दीर्घपृष्ठो
दन्दशूको बिलेशयः ॥ भोगी जिह्मगः पवनाशनः ॥ अथन
वकुलानि भुजंगानाम् अनन्तवासुकितक्षककर्कोटकशं
खपालिकपद्मकमहापद्मकैलापत्रकमहैलापत्रककम्ब
लाश्वतरकालिककुलिकाः इतीमानि नवकुलानि लोक
प्रसिद्धानि अनन्तो नागराजस्स्यात् सर्पराजोऽथ वासुकिः ॥ अ
थ सर्पाणां त्रीन्भेदानाह दर्वीकरा मण्डलिनो राजीमन्तश्च
पन्नगाः त्रिधा समासतो भौमा भिद्यन्ते ते त्वनेकधा ॥ १९ ॥ व्याप्त
तेषां विभेदेन नोच्यन्ते त्रुपयोगतः विशेषाद्रूक्षकटुकमम्लो
ष्णस्वाद्वशीतलम् विषं दर्वीकरादीनां क्रमाद्वातादिकोपन

म वातपित्तकफात्मानो भोगिमण्डलिराजिलः यथाक्रमे
ण समाख्याता श्वेतरक्तद्वन्द्वरूपिणः ५५ रथाङ्गलाङ्गलच्छत्र
स्वस्तिकाङ्कुशधारिणः फणिनः शीघ्रगतयः सर्पा दर्वीकि
णः स्मृताः ५६ फणिनो भोगिनस्ते च विख्याताः मण्डलैर्विवि
धैश्चित्राः पृथवो मन्दगामिनः मृदवस्ते मण्डलिनो ज्ञेया ज्वल
नार्कसमत्विषः ५७ स्निग्धा विविधवर्णाभिस्तिर्यगूर्ध्वं च
राजिभिः चित्रिता इव ये भान्ति राजिलास्ते हि तेऽपि ५८ एते
यथाक्रमं वातपित्तकफात्मानः श्वेतरक्तद्वन्द्वरूपिणः
द्रावानन्तरभेदैर्येषां ते द्वान्तराः यथा भोगिनां मण्डलि
नां जातत्वादयो द्वान्तराः अथ च यः कालभेदेन दर्वीक

विष २
२७

गदीनां विशेषोधिकमाह नाहमेवमस्य वृद्धानां वृद्धि शीतान
पेक्षुच विषोलक्षणो भवन्त्येते ध्यन्तावष्टनसन्निपातु ११ यथा
गोयामतल्लगोधेनो विषदर्वीकरैः समः वनस्थाद्यनरा
न विर्यादेतेषामेव संकरान् १० व्यामिश्रलक्षणान्हि सनि
पातप्रकोपणः अथभोभिप्रभृतीनां प्रकृतिन्दशलक्षण
वाह देशोभोगिकृतः कृष्णः सर्वेवातविकारकृत पीतो
मण्डलितस्ष्णोष्णो मृष्टः पित्तविकारवान् राजिलोभवे
द्गाः स्निग्धोफश्च पिच्छिलः पाण्डुस्त्रियोनिसान्द्राः क
सर्वेश्लेष्मविकारवान ११ अथदेशविशेषकालविशे
षेच दष्टस्यासाध्यत्वमाह अश्वस्थदेवायतनश्मशानव।

ल्पीकमन्त्याह्नवतमष्येषु यामेवपिश्रेषाविवर्जनीयाश्च
तैनग्रमर्म्मस्येवदष्टाः २४ यास्वेभरणं पित्र्येमघायां स्व
ह्रोगणपतावपि विशाखाकृत्तिकामूलेषेवन्पार्द्रामघा
सुव ऋतेश्लेषाभियानेवमर्प्यदष्टानजीवति वेगमेनोपि
मघार्द्राकृत्तिकाश्लेषाभरणीषुप्रयत्नतः सर्वेसम्वष्ट
ष्टस्यकस्यापिजीवितेभवेत् २५ अन्यत्रापि पंचमीनवमी
षष्ठीचतर्दृश्यष्टमीतथा तिथयोरहिंताखिलादष्टस्यमर
णप्रदः अन्यत्रापि पतसेयिच्छुसंध्यायामथ्याणात्रिदिनेषु
च नैर्ऋत्याविश्रुहस्तैवदष्टस्यमर्म्मेस्यवन्यजेन भौमेशावे
मारेचैवग्रहणेचन्द्रसूर्ययोः मरणनागदष्टस्यनिर्दिष्ट

विष
२८
28

शास्त्रकोविदैः २८ इन्द्रियेवोह्ययोभ्रूभ्यां चिबुकेगण्डदेश
योः जटेवेवतथाशीर्षेवाद्वाभ्यांहृदयेतथा २९ नाभौकन
ठेवकक्षायान्तःहृदययोर्मर्मसन्धिषु तथापाणिपृष्ठिःमध्ये
वपदवह्नोनतजीवति ३० जीर्णोथानधमध्यानेचवैद्येसा
मिगदेपिव ध्यानेघ्रेनत्रुयेदष्टालेयान्तियम सादनम्
३१ दष्टस्वेदमयोदेहोविक्रोशलाऽथाभस्मनम भ्रमणा
मात्रनाशोवकालदष्टस्यचेष्टितम ग्रीवाभङ्गःसवलद्धा
चोविमियश्चाष्टमाहतः म्रियतेसनसन्देहोवहसैकेछि
२४ ष्वयोनेम ३२ वामटेनततलत्ताणि भाष्यावगुडकनदाद
हष्टमावः सितासतातः शीर्घमाणासिरोरुहः लव्यानि

निद्रामदमूर्च्छाकृतनृशीतोच्छ्वासीन् जीवति हिक्काश्वासोवमि
श्वासोदहमात्रस्यदेहिनः जायतेगुणगच्छसमहच्छलीनजी
वति ३५ फेनस्रवममतिनिस्सज्जरक्षणावशादकरानन: नाना
नासावसादाभस्त्रक्रैविडोदः स्रयसन्धिता विषपीतस्यदेह।
स्य दिव्येनाभिहतस्यवभवन्त्येतानिविकाराणिसेषाम्रेजीवित।
हये ननस्पैच्छ्रेतनानीहेष:नदन्तात्वतजागमः दण्डाहतस्य
नेराजीप्रयातस्यपमालिकम ३८ दर्वीकराणांविषमाशुघा
ति सर्वाणिवाह्लादिशुणीभवंति उष्ण उष्णसंयोगे ग्रपरेषुपु
षुपुंस्त्वविषमाशुमारकंभवतिनानाह ग्रजीर्णपित्ताम्रपपीडि
तेषुबालेवृद्धेदुर्भिक्षेषु क्षीणेहतेमेहिनिउष्णजन्मेरुक्षे

विष. ःबलेगर्भंवनीवुवापि ३९ शस्त्रहनेयसनरक्तमल्लिवाजेपाल
२५ नाभिस्तनसंभवन्ति शीतांभिरङ्घिस्तनलोमहर्षौविषाभिस्य
29 नमप्रविवर्जयेत्तम् ४० जिह्वास्तावेयस्यकेशाग्राःतानासाव
मारस्तुसकाएरम ४१ः कण्ठःस्वरकःस्तुपस्तुस्तुदेशेहन्वोःस्थि
रतेचसर्वजनीयः केशाग्रानआकर्षणेन नासावसादः ना
सायाननतं कएहमङ्गेगीवाधारणाशक्तिः हन्वोःस्थिरत्वं
हन्वोर्द्वयोःस्तम्भः स्तुपरश्च वर्तिर्येनायस्यनिरेतिवक्त्रान्तर्के
श्वेवेहृद्बमथस्तुयस्य देहानिपानास्तनरस्तुपश्येपयस्यापिवेचः
परिवर्जयेत्तम् ४२ वर्तिलोलावर्तिः यस्यमुख्यान्निर्गच्छ
तिरुधिरस्य ंकेश्ववेहृद्बमथस्त्र यस्यचगदलिङ्गःनासानाद्या

द्विभेरक्रेश्रवेत् उन्मत्तमत्तार्थमपदुतमवाहीनस्वरमथ्य
श्रवाविवर्णम् सारिहमत्यर्थमवेगिनस्वजस्थानरन्तश्च।
नकर्मकुर्यात् उन्मत्तमत्तार्थमपदुतमवाहीनस्वरमथाय
वाविवर्णम् सारिहमनार्थमवेगिनस्वजस्थानर् स्वराद्वि
भिरतिशयेनापदुतम् हीनस्वरं वत्तमत्तमम् केशव। विवर्णं
र्णम् सारिहम् नासाभत्यादिग्रक्रम् अवेगिनम् वेगोवि
षवेगः लहरीतिलोके नहहितम् अतोन्यथातत्त्वरया
प्रतीक्षागारवद्विष्क रहन्कद्धगतानामाणान्विषमाश्रय
मवयेत ५५ अथसर्पदंशानेकारणानाह आहारार्थं
भयात्पादस्पर्शादतिविषात्क्रुधः पापवृत्तितयावैराद्।

वि.ष. वर्षियमवोस्नात् ४५ दशान्तिसप्योस्लिहृद्धुखिषाध्यिका
३. घ्येयोन्नरम ध्याविषाल्कारणाज्जानाप्रतिकूर्योघथायण
३० म ४६ घनारषापशीलनान्मार्गमाहत्यतिष्टतियत्रमा
त्रापरिलेकेदमात्रेगात्रेप्रहस्पते ननदेष्ट्राहननेशन्तनाप्त
हतमादिशेत पकंरेष्ट्रापरन्नेवाबालीठाख्यमशेषाणि।
तम ४८ देष्ट्रापदेसरनेद्धेवालमंचीणितानित मेसः
केदादविक्लिनरमेवाद्दीनिदष्टकम देष्ट्रापदानिवमा
रितद्वहृष्ट्रानिपीडितम निर्विषन्वयमात्रायमसाप्यम।
श्विमनवदेत ५. विषनाहेयमप्राणरकान्हृषपतेवषः
रक्तमात्विपितम्पामम्नवडेतेतेलविनुवन ५१ भीरेमन्त्र।

सर्पसंस्पर्शाद्भयेन कुपितोनिलः कदाचित्कुरुते दंशाफेस
वीकृताभिहतेनतत् दुर्गान्धकारेविद्धस्यकस्यविद्दंष्ट्रा
कृत्या विषोद्वेगोज्वरश्छर्दिर्मूर्छाःदाहोपिवाभवेत् ५३
ग्लानिर्मोहोतिसारोवातत्कृता विषमस्थाने तथ्येतस
विषाद्दंशाङ्कादृशापकृजान्वितः ५४ दर्पतेप्रथितःकि
ञ्चिद्विपरीतस्तुनिर्विषः अथ दर्वीकराणांसर्पवेगाना
ह प्रथमेदर्वीकृतांवेगेदुष्टंशोणितंभवत्यस्यकृष्णतांने
त्रवक्त्रादीनांसर्पन्तीवचकीटकाः ५५ द्वितीयेग्रन्थयोवेगे
तृतीयेमूर्ध्निगौरवम् दृग्रोधोदंशविक्लेदस्तुचतुर्थेष्ठीवनेव
मिः सन्धिविश्लेषणतन्द्रापञ्चमेपर्वभेदनम् दाहोहिध्मा

विष· ३१
31

वपहेवहन्तीउगाउगोरवम् ५० स्वर्क्काविणाकोनोसारा
ग्राणष्ठकन्तसमसे स्कन्धष्ठकदीभन्तःस्पृष्टेवहानिव
तेनम् प्रथमएवलिनोमप्रवेगानाम् प्रथमएवलिदष्ठस
इष्टम्भोनीभवृन्तकं तेनपीतास्नातदाहाद्वितीयेश्वयश्च
वः ५९ तृतीयेदेशाविल्लेदःसेदलसावजायते चतुर्थेजा
यते चतुर्थेनायतेदाहःपञ्चमेस्वेगाजनः ६० प्रथमाति
लानासप्रवेगानाम् दष्टस्वरागिलैर्हृष्टमध्याएवतोयानिशो
णितम् पाएवतानेनगाचाणांद्वितीयेगुरुतानिच तृती द्वि· १
येदेशाविल्लेदोनासिकारिसवेश्वथवाः ६२ चतुर्थेगाति
माश्लेद्रोमन्यास्तम्भश्चपञ्चमे गात्रभङ्गोज्वरःशीतश्चोष

गोः पूर्ववद्देत् ९३ अथातस्सप्तवेगेषु चिकित्सां शृणुततः
परम् अथ दर्वीकरादीनां सप्तसु वेगेषु एष्वक्रमशः गुपञ्चमाना
ह अथ दर्वीकृतां वेगे प्रथमे विस्राव्य शोणितम् अगदं मधु
सर्पिर्भ्यां संयुतं त्वरितं पिबेत् ९४ द्वितीये वमनं कृत्वा तद्व
देवागदं पिबेत् विषापहे प्रयुञ्जीत तृतीयेऽञ्जननावने ९५
पिबेच्चतुर्थे श्वेतां काथयवागूं वमने कृते षष्ठपञ्चमयोः शी
तैर्हिमांशिसिक्तमभीक्ष्णशः पाययेद्वमनं तीक्ष्णं यवागूं त्व
विषापहैः अगदं सप्तमे तीक्ष्णं युञ्ज्यादञ्जननस्ययोः कृ
त्वावगाढं शस्त्रेण मूर्ध्नि काकपदं ततः मांसं सरक्तं यवस्त्वा।
चर्मभ्यां ननिक्षिपेत् ९६ तृतीये वमितः पेयामगदेन।

विष. एडुलिनाम्बुपिष्टेन अतीसलसमगदं षड्भागाम्बापङ्कादिकम्
३२ अद्येवगाढं स्वाप्यवेगेरक्षसुराजिलेः अलाबुनाहदेन्द्रकं
32 स्वंवं वद्यागदं पिबेत २१ षड्जनन्नीतणातमसवर्णाउ।
त्वचाजयेत अत्रतेस्ववेगेषु क्रियाच्चर्विकिरोदिनानाम २२
गर्भिणीबालवृद्धेषु मृदुस्विद्योन्मिरानव अथसर्पाणा
मल्पविषत्वमाह नलाम्बुनारतिलीणाभीतानकलनि
र्जिताः शीतवातातपव्याधिक्षुत्तृष्णाश्रमपीडिताः २४
तृणाविद्वेशानुवायातानाविमुक्तविषकुञ्चुकाः ऊर्ध्वगाःक
एकपेववरणीयकानानम् २५ देष्ट्राग्रविषाप्रुषितेम
पीतेल्पविषामताः अथपत्सवीनपश्यकतानायाह वृ

नभोगोमत्स्त्रकायपस्वनूऊईत्णः प्रमान समाप्नः शिरस्ताख
लः स्त्रीतेयास्माद्विपर्य्ययात् नपुंसकेवजानीयाच्छिॠशाकः
दर्शनात् अथस्लीवशेषैभिदंस्वपतिनानमाह क्लौ
वदहस्तयोरहश्चिरस्वरस्तोनः प्रकल्पतेस्त्रियादह्नोविपर्य्यः
सैरेभिषुमानरोमतः १८ लिङ्गैःरेतैस्तव्यामिश्रेष्वाराख्ये
हैविनिर्द्दिशेत् पाण्डवञ्जोत्वगभिःणाणास्तेनोह्यावासिद
णः ऊष्माकोपेपनिहान्तैः स्तनपारन्नसृञ्चवान श्रधप्र
मङ्गात्सर्पसशृङ्गनानाह सर्पसनामैवभवतभीहुड
ह्यानिगत्यारवविहितानि गोनामस्त्रीकमदह्रीकरराजि
लायाजातेवमवैभयदाम्रजन्नाः विलोकामतवेपाथ्यिनि

विष॰ द्विकलं निहन्त्य विषमप्यशुभे विविंत्य प्राणाणसुतैर्भितक
३३ एकैकशुद्धवापदं यातिविनष्टविषः ॥ ८१ सर्पेषुपायमन्त्रेना
33 मधेयः प्रयाणकाले सव्यवामभागे दृष्टः शुभः सिद्धिकृद्
वेनाद्यस्तिष्टत्यथोर्द्धं यदि राज्यलाभः ॥ श्वानस्तथैव दष्टप्र
तिषेधमाख्यास्यामः मात्राशतैर्विषं स्थितादेशाद्दष्टमदे
हिनः देहप्रक्रमतेधातूत्रपिरादीन्दष्टघयन पतस्मिन्न
लेकमेदष्टस्याकृतेनादिकम अर्यांक्ष्लीद्रेयथ्यादेह
विषवल्लीनरोहति ८४ दष्टमात्रो दशेदाशुतमेवपवनाशि
नम् लोष्टमस्तीवादशनैः क्षितावानमृतेथमम् ८५ लि
ह्लीवेनसमालिपेद्दंशोकर्णमलेनवा दशस्योपरिबध्नी।

यादरिहंचतस्त्रुले ७८ लोमादिभिर्वैतिकयासिद्धैर्मंत्रै
श्च मेत्रावित ग्रंथुवत्सेत्रवन्येतल्लम्पते विषमेविष नव
द्व नित्रिशाग्न्यामाविश्वंवन्याभिपीडिताः निष्पीयाजद्धरेहे
शमम्भमतन्निगतन्नथा नजायतेविषोद्वेगोवीजनाशादि
वोकुरः देशमणलिनामुक्तापित्रलम्बादथापरम ७९ प्रत
प्तैर्हेमलोहाषेईद्दाग्रल्मुकेनवा करोतिभस्मघात्मयो
विद्भः किन्नामनलणात श्राद्धुषेनम्णीवक्रोवामङ्गस्माग
दंगोमयैः प्रक्षायांनदरिद्रायांमामल्लन्तविषोषतः ८० ग्र
ग्रस्तदेवदशोनलेपयेदगदैर्मुकः चन्दनोशीरयुक्तेनमलि
लेनवमेवयेत ८१ विषतिप्रसहतेविष्यत्तिरांमापरमाक्रिया

विष। विषेतिप्रसृतेविषेऽस्मिन्नात्मापरमाक्रिया रक्षेनिर्ह्रियमाणे
३५ तुह्मस्त्रेनिर्ह्रियतेविषम १३ दुर्गान्यंसविषंरक्तमतोवट
वलायते यथादोषंविशुद्धंचपूर्ववल्लत्रयदस्रक शिराव्य
हृष्यमानास्त्रयोन्त्याःशृङ्गजलौकसः शोणितेसृतशेष
त्रुप्रविलीनेविषोष्मणा १५ लेपसेकेस्त्रवकषायस्तुभये
भृशशीतलैः प्रस्कन्नेपिविषवेगान्विसृक्कोपमद्दहूद्रवः १६
भवन्तितानजयेच्छीतैर्धीतेबारोमहृष्टतःस्कन्नेतकषायैस्त
घोविषवेगःप्रयात्यपि १७ विषंकर्षतितीक्ष्णत्वाद्धृदयं
तस्यगुप्तये पिवेद्घृतंघृतक्षौद्रमगदंवाघृतान्वितम १८
मज्ञानेनागमयरसेभस्मान्मङ्कुसमन्त्रजलम ऐकध्यमप्यु

गव्यंवाद्यपिगैरिकवारिणा ११ खादेद्वाकोविदारकेशिरी
षकटभीकदान् क्वाथमेषवराद्दाकवित्तस्यविरयोषित
पिवेत्तगर्भिणीशीतमधुरान्नयमागदान् तथाम्लकोदयोन
सुर्विषेवावेतिनानिले १ हृदयावरणेवासस्येश्वाहस्वपवी
यते प्रवृत्तगौरवोत्क्लेशाहल्लासेवामयेततः १ दर्वैःकाश्मि
ककोलस्यतैलमस्याद्विवर्गितैः वमनैर्विषहृद्भिश्चनैवव्या।
स्रोतितत्वपुः ३ भुजङ्गदोषप्रकृतिस्थानवेगविशेषतः सम
स्मसम्यगालोच्यविशिष्टांचावरेत्क्रियाम् मूलेनतुलवारि
णापिवन्तियषुत्सङ्गिरामंभवन्तिविषहृत्सुविभक्तयोगादिव
मेतस्माद्विभीतिःक्रतः दर्व्यादेवफणीयदादशतितेभो

विष
३५

हान्वितोमूढधीःस्यानेनत्रतदैवयातितिनियतत्वङ्कोयमस्या
विगात मतृहीतिनिम्बपत्राभ्याम्भिवेन्मेषगतेरवौ स्तुष्टमेके
नभीतिःस्याहिशातस्यनमेषायः ९ श्लेष्मणाकर्णगृथ
स्वामानाभिकयाकृतः लेपोदन्याद्विवचोविंमूत्रासे गो॰४
चनेतथा ७ कुलकस्यमूलनस्येनकालदष्टोपिजीवति
पिप्पलीनागरकेवेसेप्रस्थेनोत्पात्प्रयोजितम् ० दंशेमत
मपिशुकस्येप्रवालयत्नत्रनोविवम् श्रयदर्वीकराणांवि
षोपक्रमः सिन्दुवारितमूलानिश्वेताचगिरिकर्णिका पा
नेदर्वीकरैर्दष्टेनस्यमधुसवालकम् निर्गुण्डीमहिताश्वेता
पानेफणिविषापहम् १ कलसमर्पणदष्टस्यालिम्पेदमी

हन्तेऽहसि चारटीनाकुलीभ्यां वानीरणामूलविषेणवा ११ पा
नैवत्तोदमश्रिहाहृदयमयुतेश्रूतम् न लीयककाश्म
र्यकिणिहाशिरिकर्णिका १२ मातुलंगीसितारोलः पा
ननस्यांजनैः हिंतः अगदः फणिनावोरविषराजोऽमनाम
पि अथमंडलिविषोपक्रमः हेमाः सगंधा मृद्वीका मनि
कागजदन्तिका अह्वांशं सैरसंपत्रकपित्थं विलदाडिम
१४ मनोह्वामंडलिविषविशेषात् दाह्विषः पंचवल्क
वणयष्टीनागपुष्पैलवालकम् नीवकर्षंभकौशीतेसि
तापद्मकश्रपलम् मनोह्वाहिमवान्नामदन्तिमंडलिना
विषम् लेपात्तष्ठ्यपश्चवीसर्पविस्फोटज्वरदाहहा काश्म

विष
३९
26

ष्पैं वटस्य स्नातिर्जीवकर्षभकौ सिता मंजिष्ठां मधुकं चेति
दष्टो मण्डलिना पिबेत् द्राक्षाश्वगन्धा नतगन्धतिकावचश्वेता
मपिष्ट्वा मस्तुसंयुक्तं भागैः द्वयो विभागाः स्वरसस्कन्दस्य कपि
त्थविल्वादपिटातु मात्र १९ नष्टात्तभागो सितमितं वाग
दकोटस्य लादपिपिरिकाञ्च पञ्चोपदाः तोद्भवतो निहन्ति
विषे घृतो मण्डलिनो विषाणि १' वटस्य स्नासमञ्जिष्ठाजी
वकर्षभकौ सिता काश्मर्यं मधुकं चेति पानं मण्डलि
दष्टके इति वटस्य स्नायमानकम कपित्थकाश्मर्यमपि
रिष्टधात्री पुष्पाणि पिष्ट्वा सलिलेन त्वमेः पीतानि सर्पस्य।
विषं निहन्त्युद्धृष्टमण्डलिनाश्चकदम ञपदरानिक्र

णुलिविषंपानेनालेपनेनतत्कालम काकादिन्यामूलेका
ञ्जिकपरिपेषितंमुसाम ४४ अथसर्पराजगोनसविषोपक्र
मः वेशानवीनकटुकापाटलाबीजनागरम शिरीषवी
जातिविषेमूलेगावेध्रेकेवचा पिष्टागोवारिणाष्टागोच्छेति
गोनसजंविषम अथराजिलविषोपक्रमः कटुकातिवि
षाकुष्ठपटहधूमदहेणकः ४५ सत्तोद्ध्योषनगराश्चनि
गणीमत्तोविषम कौतीकुष्ठेनतंभ्योषमधुकातिविषाम
धु गृहधूमसम्पानेनहन्तिराजिलजंविषम अथव्यन्तला
५२ रविषोपक्रमः निम्बनेत्काणुविज्ञायादशोपामसद्वयंध्रवि
उहन्मप्रक्षितंसर्पिर्ज्ञानामश्चोप्रलेपयेत ४६ पिवेत्सुराण

स्नुहीनेवरानूर्णावदूर्षितम् जीर्णेविषिक्कोधूम्रानीतयवान्ने
३२ स्वपमेक्तम् करवीरार्ककुसुममूललाङ्गलिकाकणाः
कल्पयेद्दारुनालेनपाठामरिचसंयुतः २९ एवमष्टन्तरद
ष्टानामगदस्तार्क्ष्यकाम्मिकः अथगोधासर्पविषोपक्रमः
मवतस्वेरिवः कर्षस्त्राङ्गेयोः मदमर्पिषा दन्तिपानस्यले
पाभ्यांगोधासर्पभवेविषम् ३० अथसामान्यतःसर्पविष
चिकित्सा शिरीषपुष्पस्वरसेमञ्जारेमरिचंसितम् भावि
तंसर्पदष्टानांपाननस्याञ्जनेहितम् घृष्टंवातिपुष्पादिव
सेजलपिष्टंसितंप्रनष्टंवामलम् नत्सन्निधौनवर्षदृष्टि
कभुजगाःअसर्पालि तेडुलीयकमूलंनपीतंतन्दुलवारि

णा ॥ तक्रेणापि दद्याद्धिनिर्विषे कृतेनेनरम् ॥ ३३ ॥ द्विपलेन तक्रु
ष्ठाभ्यां हृततैोद्वचतक्रमलम् ॥ अपित्तकदंष्ट्रानां पानमेतत्स
खप्रदम् ॥ ३४ ॥ तगरमनोह्वानिशावक्रसमांशाईलजोनखुः
तमालः केसरं शीतं पीतं तन्दुलवारिणा ॥ ३५ ॥ हन्ति सर्वे विषा
णि तेन हृत्रिवन्नमिवासमातन ॥ विलमार्त्तलेहरसस्य पुष्पं फ
लेकरान्नस्य नन्तस्ताहम ॥ फलत्रिकव्योषनिशाद्वयस्य च
नामनृवेणाललवेणामस्तत्स्यापिष्टम ॥ भुजङ्गलूतोन्दुरु
वृश्चिकाद्यैर्विसूचिकाजीर्णगरज्वरेषु ॥ आनाहमन्दानलमृतवि
१० षपीतोश्चकणीकगोपललनपाननस्यैः ॥ ३८ ॥ प्रलेपाद्यैश्च
१३८ निश्शेषघन्दशमादपुष्टेरेद्विषम ॥ धूयो वेगायजायते शोषह

विष
३८
28

षीविषापवा विषापायेति लेङ्कङ्कांस्तेदादिभिरुपाचरेत
तैलमद्यकुलत्थाम्लवर्ज्यैश्चावतनाशनैः पित्तेपित्तज्वर
हैरेक्षुघायस्तेदवालिभिः समाक्षिकेणवर्गेणाकफसा
रग्ववधादिना ४२ आरग्वधादिवर्गोक्तआरग्वधेन्द्रयव
पाटलिकाकतिक्तेत्यादिना सूर्वेमुक्तः सितावैरुपिको
द्राक्षापयस्यामधुकैर्मधु पानेसमंत्रक्षतोभ्रप्रोक्षणसान्तद
र्पणो ४२ सर्पाङ्गाभिहतेनयुक्तानथामक्ताविषार्दिते क
कैतनंमयस्कतेवशुवारणमौक्तिकम वैडूर्यंगर्दभमणि
पिचुकेविषमूषिका हिमवद्गिरिसंभूतामृतामसृत्तीमुक्त्वा
वाम ४४ तथाद्रोणामहाद्रोणामानसीसर्पगन्धमणिम

विषाणि विषशान्त्यर्थं वीर्यवन्ति वधारयेत् क्षत्रीकर्कटस्य पा
णिश्च वरेह्वाञ्चौ विशेषतः तच्छायायां शुष्कं विचूर्णं तद्विद्वेत्ति।
सुतन्त्रमाः ४६ वन्ध्याकर्कोटकीमूलं छागमूत्राभिभावि
तम् नस्यं कांजिकसेपि हंति विषोपद्रुतचेतसः ४७ गृहधू
मेन्द्रवारिद्वे समूलं तण्डुलीयकम् अपिवाक्षकिनाटह
च्छिवेदपि चूर्णान्वितम् ४८ श्लेष्मान्तकीकटफलमातुल
ङ्गश्वेतागकर्णीकिणिहीसिताभ्या मतन्दुलीयोगद एष
स्तुत्यो विषेषु दर्वीकराजिलानाम् ४९ स्वरसेनैव मूले
वभावितं सिंदुवारजे सैन्धवं मरिचं तस्यापि निम्बबीजसमी
कृतम् ५० मयूरस्पिच्छं घृतं हन्ति विषं स्थावरजंगमम गो

विष
३९

मूत्रेन नरमूत्रेन वा घ्रातेन गरुडेन वा ॥ ५१ ॥ हरिद्रापलमेकं तु
विषे द्द्यात्तिवराचरम पुत्रंजीवफलान्मज्ञा पीतेन तोयेन
पेषयेत भक्षणं वा अङ्गे लेपेन सर्वविषापहा ॥ ५२ ॥ सर्प
दष्टो नरः सर्पं गृहीत्वा यदि चर्वयेत पश्चात्पिबेद्घृतं गव्यं
न विषेन विमुच्यते ॥ ५३ ॥ गरुडोद्गमितिख्यातं नीलकण्ठो
स्मिवेति वा निर्भयाभवाद्भयेन स्यात् हस्तस्यापि विषाङ्कचिन
मूलत्वकात्रपुष्पाणि बीजं चेति विशेषतः गवां मूत्रेण सं
पिष्टं लेपात् हिमवत्सरेऽपरे ॥ ५४ ॥ तण्डुलीयकमूलेन दिनत्रयानि फलानि चका
वकाम्बुकेन वा पीतं वा शीतेन वारिणा ॥ ५५ ॥ त्रिकटु देवदा
ली भाजनस्य सर्वविषापहम कटुतुम्बुरुबीजं वा शीतेन वा

२ कजंयाम ह्यश्रीमूलत्वैगंडऊंपपा उत्लोकेन पीतं सर्वं सद्यो विषं हरेत् कदं

त्रैणापेषयेत् क्वाथास्तुक्काथवटीसूत्रपाने लेपे विशापद्
तनमधुनवनीतपिप्पलीसूक्ष्मैरसरिचमपिबकुष्ठचा
हूमसैन्धवत्रु यद्दिदशतिस्रोघकतकोवास्तकिर्वोलग
दस्यापिबकुर्षानन्तणानिर्विषत्रु ५२ प्रपोण्डरीकेसर
दारुमुस्तकालाजमांसीकटूरोहिणीच सौगणयकंथ्यामम्।
कौरिकत्रुसमागयंवन्दनसैन्धवंच ८: सत्त्वाणिहणं
निसमानिच्छेशोकनानिद्रयान्मयुसेवनानि पक्वोगदस्ता
न्यंस्तिप्रदिष्टोविषेनिहन्यादर्पितलकस ह्रतिमपोण्डरी
काद्यगदः नतृपशीविशालाद्वदारिदेकटकत्रयम म
ञ्जिष्ठावकलवणान्येतान्येकत्रसूर्णयेत श्लक्ष्णंसूर्ण्णमनिदं।

विष
पं॰
40

यात्वसर्वं नतलोद्दसंयुतम् पानाभ्यञ्जननालेपोत्लाश्वक
र्याद्विषार्दितः योगोमहागदोनामविषवेगाञ्जयेत्तणात्
दष इतितद्द्राघगदः विल्वप्रष्पात्वंमाक्षीफलिनीनाग
केसरम् शिरीषंनगरंकुवंहरितालमनःशिला एतानि
समभागानिसलिलेनतपेषयेत् समालभ्यततोगात्रंस
र्पानुगृह्णीतदाकणात ९८ विषंवामत्नयेत्जग्रानगगाश्च
विविधानपि कन्यामम्बरणेगक्केष्वद्धेदेवासुरोपमः रा
जद्वारेषुसर्वेषुघ्नतेचैवापराजितः वृहस्पतिरितिप्रोक्तो
ब्रह्मणानिर्मितस्वयम् नास्तिहृद्दतितद्धेषमप्रभवति
नान्नसः नम्रियन्तेतण्णावालादष्टाश्वोयत्रतिष्ठति ९९

इतिदशाङ्गः लज्जालुकीमूलविलिप्तपाणिर्वेध्याथवानत्र
नदीयमूले गृह्णातिसर्पान्नतिचोरस्तपानशास्त्रस्यपर्णेप्र
तिमत्रभावः मणिमटवचोऽनुष्ठाकरवाहुप्रलेपयेन चट
सर्पंगत्तदागात्योनदष्टोनकदापिसः ७१ लशुनेमरिचैस
र्पकेत्रकीभस्मकटुफलम् द्विवारिहृनवासास्तुद्देग्गणा।
फलमज्जकैः निंबस्यफलमज्जानिचूर्णितानिसमभस्त्रयुक्ने
त्राञ्जनेकृतंसर्पभुजगप्रेतादिदोषजित् ७२ यथाविलस्यवै
सम्यान्वीरिततोयातिसज्जनः तथावचायाधूपेनएष्टदिहिता
वृजेदहिः ७३ कणासैन्धवनस्यलुममरिचैनिंबबीजकैः उ
ष्टनिंबरसेनोक्ताञ्जनेनसर्वदोषजित् ७४ तुम्बवचाकाम

विष
५२

फलेगोक्षुरसेनचपाययेत तस्मात्सर्प्पविषंयातियथाब
णाहतेनच ७५ सावर्णाटंकणेनतंस्फटिकारजनीवचा
नरमूत्रेणसंपीत्वाह्येकैकेनविषंहरेत सम्मूलपञ्चासर्प्पाक्षी
तथैवदेवदालिका गिरिकर्ण्णीश्ववामूलेननरमूत्रेणसू
र्वन ७६ टंकणंदेवदालीचजलपानेविषापहा कट
कैदेवदाल्याचनस्येसर्प्पविषापहम रामभस्मरवोयतत्रस्य
यतेनकदापिच पुनर्न्नैवायःश्वेतायामूलमस्तुपाय्यनतस्य
लात सिनीवाल्यासुधःकालेजलेपिष्टाविचक्षणः श्लेजेय
ह्यालदष्टस्यापिकस्मिन्नयनेयदा तदासर्प्पोप्यकनेत्रोना
तोहमितिभाषते हत्वावेश्मनसर्पकायेवलनेवलपाय

या नस्यांतिकेवदेहेघोट्टीकुरुविषंतिजं नोचेदेयंकरिष्या
मिश्रनेत्याशीविषोद्भूतं विषंसंहरतेक्षणात्मन्त्रजोनिर्विषो
भवेत् ग्राह्यिणात्तालयेतद्रुगाद्दिर्धिनयनोभवेत् ठोलीतुपः ७६
विषंहंतिमन्त्रोष्णतिष्ठतेतत्क्षणात् नाम्नाचामृतयोगोयंमयं।
रुद्रेणभाषितः ७७ पारदंगंधकंतस्यटंकणंरजनीसमं स्वद।
ल्याद्वैवंर्भसर्पदिनेनिष्कंतंभक्षयेत् ७८ कालरक्ताभिधानस्तु।
रसःसर्पविषापहः नरमूत्रंपिवन्वातुकालदष्टोपिजीवति
कालरक्ताभिधानोरसः अथलक्षुमूविकाभरणोरसः विषं
पलमितंस्नानःशाणीकशुद्धंयेद्यम तच्चूर्णंसपुटेतिमा
कावलिम्नशाणावयोः ७९ शुद्धंदत्वाचमेषोष्यततस्रयाति

विष ४२ वेशयेत् वह्निं शनैः शनैः कुर्य्यान्महद्भयसंख्यया ततउन्मा
त्तानां सुदासु परिसमसावकान् संलग्नो यो भवेत्स्तन स्तेरद्धी
याः कैं शनैः वायुस्पर्शो यथा न स्यात्तथा कुर्य्यात् इति वेशयेत्
यावत्स्याप्तुवेलग्ने कुर्य्यान्निर्य्यातिभेषजम् तावन्मात्रे स्मो
देयाः श्लिष्टे सन्निपातिनि त्वरयन्तस्माधिरसिनत्राशल्याव
घ८ वर्द्धयेत् ८८ रक्तमेतन्मेपर्क्वान्स्क्लिष्टेतोपि हि जीवति नष्टेव
सर्वदेहस्तमृतावस्थोपि जीवति ८९ यदा नापो भवेत्तस्य सम्पु
टेतत्र दीयते मन्त्रज्ञं यतिपुद्देन दोर्भान्तरति चास्य विषम् ९०
योवेष्यः सन्निपातान्निर्मामेनयतिभेषजैः श्वेताऽपराजिता मू
ले देवदालीयमूलकम् नारिणाटेकाणपीतनमथ्यवार्कस्य स

लकेसैंधवंवानृमूत्रेणाप्यन्येकेविषनाशनम् किमत्रबहुनो
क्तेनतत्त्वतोहिविषनाशकः वन्ध्याकर्कोटिकाकन्दपिष्टा
लिप्तेन्यिबेज्जले ९३ सर्पमूषिकमार्जारवृश्चिकादिवि
षापहम् मांसीचन्दनसिन्धून्यकृष्णायष्टिघृणोत्पलैः
श्वेतेनसेविताश्चापित्रैविषमन्नप्रबोधके ९४ नक्तमालफले
क्योषविल्वमूलेनिशाद्वयम् ९५ बीजकल्कंससिन्ध्वाक्षेम
स्तकशिरीषयोः नस्यंयवफलेबीजंसपाटंवाप्रबोधकम्
९६ मयूरपित्तेनवाकृत्वलीयकेककोटयुक्तेप्रपिवेन्मा
नवः विषाणिसर्वाणिवरजंङ्गमानिसोपद्रवाण्यपविरेण
हन्ति शिरीषारिष्टनक्ताह्वचकचकोशातकीफलैः हन्ति

विष
५३ १

43

गोमूत्रमेपिष्टैर्विषाणिन्नागदोत्तमः ४८ वचोषणाशिला
दारुनक्तांशुक्तनिशायुग्मैः शिरीषपिप्पलीयुक्तैरगदोवि
षमर्दनः ४९ पूर्वोक्तचन्द्रोदयागदसूर्योदयागदगन्धह
स्तीमहागन्धहस्तीमृत्युपाशापहमृतसञ्जीवनागदश्चा
ग्रहहृत्तन्दुलीयकहृतान्तयहृतान्वचापियोज्यानि लोध्रा
भयावचादिंगुजलेनसहपेषयेत् देशोपरिसमालिप्त
द्धेतिमर्ध्यविषंत्तुणात् ५० कणाचव्यसमंकृत्वाशिरीष
कुसुमद्रवैः सहस्रधाभावयित्वासम्यक्चसंप्रमर्दयेत् १
भानुत्र्यंशेनगुटिकांछायायांशोषयेत्ततम् धृष्ट्वादेशोम
मालिप्यभुजगान्माविषहरेत् २ गोयायाश्च ष्ठिकस्यापिवि

षेनाशयेत्तत्क्षणात् विन्ध्याकर्कोटकीमूलेपीतानीरेणमा
नवः नतकेनापिदष्टस्तुविषात्रोहिजतेभृशम् ३ कणाकु
ष्ठसैन्धवंवह्निगुणंनिंबबीजके नस्यंनीरेणसंपिष्टंधुत्त
गस्यविषंहरेत ४ पुत्रजीवोनिम्बबीजमरुष्कोनाकुलीत
था जयपालेहिङ्गुकुस्तंनवटंकानपृथक्पृथक् ५ लस
नेषृतिटंकैस्याद्विंशुकानांशरैःशनैः भावयेद्वज्रनिर्याससंदि
ग्धैर्मैवेनाग्रसंपुटे मर्द्दयित्वानास्यापात्रेनेत्रयोर्हितयानया
७ भुजंगस्यविषंसर्वंनाशमायातितत्क्षणात् लवणेनयुतं
पीतंतक्रमम्लंजयेन्नरः जलसर्पविषंतूर्णंगणेदूर्वाम्लेल
यनात् ९ सैन्धवंमरिचैस्तुल्यंनिम्बबीजंतयोःसमम् हतपी

२ह्रिरंजयेत्
यपायपयाह
वेध्रीरंनेत्रयोः

विष
४४
44

तोगदोहंतिविषंस्थावरजंगमम् ९ शिरीषपुष्पस्वरसेनभा
वितेसप्तकृत्वोमरिचंसितातकम् प्रयोजयेदशनपान
नावनेविमोहितानामपिसर्पदंशिनाम् ११ मधूकपित्तेनच
तंडुलीयकेकाकाण्डयुक्तेप्रपिबेत्समानवः विषाणिचस्था
वरजंगमानिसोपद्रवाण्यप्यचिरेणादहन्ति १२ अगारधूमो
मद्दिष्ठारसुक्तमस्त्रवाजिगन्धाःक्रमितंडुलीयकम् गोमूत्र
पिष्टोऽयमगदोनिहन्तिविषाणिचस्थावरजंगमाणि १३ शिरी
षपुष्पस्वरसेनभावितेनतथार्केजवैवमरिचप्पलीयके सप्ता
णितेवमृतकेपिदद्यादितिहुतेवासकिनापिदष्टः १४ गोमू
त्रपीतारजनीशिरीषपत्रगादिभिर्वीजकाथैनेःसपीता सजेग

मस्यावरमासुद्दन्याह्विषंविघोपतनमानमानानम् १५ वाम
त्रपर्णांकुटजात्मनिम्बादूहामयोशीरनतानितायम् लो
ध्रंविदध्यात्रवमेनवाङ्कं श्रावेतमेकुर्णामिदं प्रसिद्धम् १६
लोद्रःथहेमेनखरजनेवापात्रेछितेसमसनिभूपतीनाम्
नौद्वेणालीस्थमवराववणाविषाणाद्दन्याद्रुविमानवाना
म् १७ इतिश्रावेतमेकुर्णाम् कपोतविणमूत्रशोषहद्याणि
मगोविषाणाशिविपिक्वकेके यवस्यधान्यमतृषाश्चवी
जेकर्णासजेवापुष्पितवमाल्यम् १८ इत्यो षधीभिःप
रिकल्पितोयधूपोशादःस्यादुजगैरमुके गृहेविषेयःक्रु
मलैरनेननमपन्तिसर्पाश्चतयावनाश्च इतिसर्पापदो

वि० ४५
45

धूपः श्लेष्मान्तकत्वक्कतत्ववल्केगुडूचीनृपद्रुमलशुनहतीव
येव एषोऽगदस्सर्पविषापहः स्यादामलकनाम्नामुनिना
प्रणीतः ४ आम्लीकोऽगदः हरीतकीरोध्रमरिचपत्रेहि
ङ्गुर्वचाशीतजलेनपिष्टा एषदंष्ट्राणांसर्पविषंनिहन्तिव
नृयथाशक्रकरागुमुत्क्रम ५ इतिसर्पविषचिकित्सा ५
॥ अथ कीटविषचिकित्सा ॥ सर्पाणामेव वि
ण्मूत्रशुक्राण्डशवकोथजाः दोषैर्व्यस्तैःसमस्तैश्चयुक्ताः
कीटास्त्रिविधाः १ दहनकीटैर्वायव्यैर्हर्षात्तोदरुजो
ल्वणाः आग्नेयैरल्पसंस्रावोदाहरागविसर्पवान् २ पक्व
पीलुफलप्रख्यैःकण्डूरसहशोथवा कफायिकैर्मन्दरु

नः पक्वोडुम्बरसन्निभः ३ स्नावाप्त्याः सर्वै लिङ्गैस्तु विवर्ज्यः सा
न्निपातिकैः वेगाश्च सप्तैव वक्ष्ये फोव हिंस्रो विसूत्र रक्तता शि
रोत्तिगौरवं मूर्छा भ्रमः श्वासोतिवेदना सर्वेषां कर्णिकाश्वो
फोज्वरः कंडूरोचकः ५ अथ वृश्चिकविषंव्याख्यास्यामः
वृश्चिकस्य विषं तीक्ष्णमादौ दहति वह्निवत ऊर्ध्वमारोह
ति क्षिप्रं दंशो पश्चात्तनति हृति ६ विद्धन्तु वृश्चिकेनाङ्गं ज्वलद
ग्निभागिव सदाहकगमोदमनत्यथास्व विषमुन्नयेत ७
दंशासन्यो तिरुकक्षपावस्तायते स्फुटतीव च तेनाभ्वादि षष्ठिके
कोष्यादिगपटष्टादिकोष्णतः ८ सर्पकोष्यात्वसम्भूतामन्द
मध्यमहाविषाः मंदा ष्णीता मिताषणावाद्रत्तकर्ब्बरमेचका

विष
५८
58

रोमशाव्रणपर्वाणो लोहिताः पाण्डूदराः धूम्रोदराश्चिपर्वा
णो मध्याल्लकपिलारुणाः १ पिशाङ्गा मधाव्वलाश्चित्रा यवणा।
णिता भामहाविषाः श्यामाभा ह्येकपर्वाणो रक्तासितसितो
दराः तैर्दष्टः स्तनस्तनः त्वग्गात्रो ज्वरहीनः विर्वमन्
शोणितं कर्णमिन्द्रियार्थान्न संविदन् विषघ्नं छेदवि
श्रद्धास्यो विक्लवो वेदनातुरः विशीर्यमाणरोमस्रुताय
शो विजहात्यसून् उष्ट्रितिङ्गलावकेणदषात्यप्यपिकव्य।
यः साप्यते दृष्टिक्रान्तम्अंबाफसोहस्तरोमतां करोति से
कम्मस्थानं दंशे शीतलात्वनेवव उग्रभ्रमस्मपवोकोणत्रिवाण
हृताविकः २५ वातपित्तोत्तमांक्किकोटपम्पाक्षिकाक्कणभोनर्दु

गः प्रायो वातोल्बणविषा वृश्चिकाः सोष्ट्रमकाः यस्य यस्यैव दो
षस्य लिङ्गान्यधिकमुत्तर्कयेत तस्य तस्यौषधैः कुर्याद्विपरीतगुणैः
क्रियां हृत्पीडोर्द्ध्वानिलस्तम्भः सिरायामोऽस्थिपर्वरुक् घूर्ण
नोद्वेष्टनं गात्रश्यावता वातिके विषे १८ संज्ञानाशोष्णनिःश्वा
सौ हृद्दाहः कटुकास्यता मांसावदरणं शोफो रक्तपीतश्च पै
त्तिके छर्द्यरोचकहृल्लासप्रसेकोत्क्लेशपीनसैः सशैत्यास्य
लमाधुर्यैर्विद्याच्छ्लेष्मिके विषम् २० पिण्याकेन व्रणालेप
स्तैलाभ्यङ्गश्च वातिके स्वेदो नाडीपुलाकाद्यैर्बृंहणश्च वि
धिर्हितः पैत्तिके लेपसेकः प्रदेहश्च शीतिशीतलैः लेख
नच्छेदनस्वेदवमनैः श्लैष्मिके जयेत् २१ कीटानां त्रिप्रकारा

विष
५७
47

णोत्रैविध्येन क्रियाद्दिता सेकालेपनसेकांस्तकोऽस्मात्प्र
योऽवचारयेत् ॥ १३ ॥ अन्यत्रमूर्छितां हृष्टप्राकृतः कोऽथवान्
केशानस्वर्गेषणाक्षीतात्रज्ञोजीर्णश्रुश्रुपनम ॥ १४ ॥ विषं दृष्टानस्य
सर्वस्यकोशुपपः परमब्रवीत् विषघ्नेच विधिं सर्वं कुर्या
त्संशोधनानि च मायये त्सर्पिवद्दष्टं ॥ १५ ॥ विषात्रैः कीटहृस्ति
कैः नंडलीयकन्त्योशोविहृतं सर्पिषापिवेत् यानिकी
टविषैः कर्ष्णनकैलाघ्रहस्वानिलैः लीरिहृततमालेपःश्र
हैकीटविषापहः ॥ १६ ॥ मुक्तालेपोवरः शोफनोदद्दाहज्वर ।
प्रणुत् कीटघ्नेतुलसीमूलपीतं क्ष्पीराब्रकल्कितं मेचना
दोहृद्दन्मूलंतथ्यागथ्येनसर्पिषा विंशुकहननमोघपाद

तेनव्योषसैन्धवैः सन्नागनिविषेऽल्पैर्लेपः कीटापत्तुन्मतः
लोगलपनिविषालाबूजालिनीमूलकल्कतैः लेपोपानात्मल्ल
सेपिष्टः पिडिकाकोटनाशनः वचाहिंगुविडङ्गानि सैन्धवंग
जपिप्पली १८ पाठाप्रतिविषाव्योषकाश्यपमयविनिर्मितं
म् दशाङ्गमगदम्पीत्वा सर्वकीटविषंजयेत सद्योवृश्चिकजं
४ दंशं वकतैलेन सेचयेत् विदारिगन्धामिश्रेन कवोष्णेनेतरे
णवा १९ लवणोत्तमयुक्तेन सर्पिषावाप्युनः पुनः सिञ्चेत्को
ष्णारनालेन सतीरलवणेनवा २१ उपनाहो घृते भृष्टः कल्को
[illegible] सैन्धवः श्रादंशस्य दिते चूर्णैः प्रच्छायपमति साग ये
त रजनी सैन्धवव्योषशिरीषफलपुष्पजैः मातलुङ्गाम्लगोमू

विष
५८
58

त्रपिष्टं वमनं स्मात्रजे २४ लेपः सतोलमूलकृतिः पिप्पलीकोशा
मयेनवा पानेमथ्यैर्मधुयुतैक्षीरं वा क्षीरशर्करं पानवनश
कृष्णध्यानतगरं विषभेषजे बीजपूरं रसोन्मिश्रः परमोहृ
श्चिकापहः २५ मनोह्वासैन्धवहिङ्गुमालतीपल्लवानिव
गोशकृद्रसपिष्टैर्गुटिकावृश्चिकार्दिते २६ लशुनेमरिचं
हिङ्गुसरसं विषभेषजं अर्कक्षीरेणगुटिकावृश्चिकार्दिते
शंकरी ससैन्धवोष्णदंष्ट्रावदन्तिवृश्चिकजे विषे हिंगुनाद
ग्धितालेनमात्रलेपं रसेन च २८ लेपांजननाभ्यां गुटिकापर
मावृश्चिकापहा करञ्जार्जुनशेलुनां कटभ्याः कुटजस्य च
२९ शिरीषस्य च पुष्पाणि मल्लिनां वा लेपनम योगश्चतिम

भुक्तिर्निमूलपत्त्रप्रवेदनः नस्यपथ्यानिशाक्रस्नाने जिह्वाति
विषोषणाम मालाङ्कहने बार्त्ताकरसपिष्टं प्रलेपनम् सर्व
नवोग्राल्लिविषपाययेद्धृपिसर्प्पिषी ४१ विष्येनाशिरोविट्।
ष्याद्ववमनोजननावने उल्लत्त्रिरपाम्लमधुरे भोजनेवाति
लापहम ४२ नागरेगदृकपोतपुरीषं वीजपूरकरसोद्वा।
विनालम् सैन्धनेचविलिहेन्मगदोयं लेपनो शलिकुलजंवि
षमाख ४३ भ्रन्तेवृश्चिकदष्टानोमस्तुदीर्णो भृशोविषे विषे
णालेपयेद्धेमात्रस्थितिर्हिङ्गुप्पयविधिः ३ स्थितिर्गिरस्थापोकीट
विशेषः नागपुरीषकल्कंनरोद्दिष्टम्लेचपोलतोयेन कुर्यां
ज्जुष्टिकालेपादियमलिविषनाशिनीश्रेष्ठा ४४ अर्कस्य

विष
५२
49

गेन शिरीषबीजैस्त्रिर्भावितैः पिप्पलिचूर्णमिश्रैः प्रयोगादोद्धलि
विषाणि कीटस्य तत्कृत्लूतोन्दु कृतवृश्चिकानाम ५८ शिरीष
बीजैर्मकरन्दबीजैः काश्मीरजे कुङ्कुममनःशिलेव प्रयोगादेरा
त्रिक वृश्चिकानां सेश्यान्ति कारिकयितो जिनेन ५९ शुक्ली
वेणसे पिष्टा शिरीषस्य फलेन तथा मस्तकला विषं हन्या वृ
श्चिकस्य प्रलेपनात् कर्णास्य समस्तदलैः समस्त कलेपयेन स्रेगा
पूर्णीनेः दंशो वृश्चिकदष्टस्य सर्पस्य मृत्तनाभिश्रितम प्रले
पनप्रयोगो निहन्ति वृश्चिकस्य विषापदम् वल्लबीजे विनिर्हृत्य सम
स्यकतन्कलवारिणा ६० वृश्चिकस्य विषयोगं प्रलेपेन प्रणा
शयेत नागरेवारिणा हृद्दंनयाणात्रसस्यकर्मणाः ६१ मनःशि

लाकुष्टकरंजबीजशिरीषकाश्मीरभवैः समांशैः विनिर्मिता
सा विषनाशनालिप्ता मेद्धारिणी वृश्चिकवेदनस्य ५३ पुष्पे हूते
सैन्धवचूर्णोपबृंहितपीतमाशु प्रशमं करोति निःश्वासकस्य
धमनात्तिनापकजेमद्वा वृश्चिकदंशजातानाम् ५४ अनन्तमूलेर
णांसेपिष्ट्वा शिरीषफलमिश्रिता उपकुल्या विषं हन्ति वृश्चिक
स्य प्रलेपनः ५५ वृश्चिकस्याथवा वत्सनाभलेपः प्रशस्यते
सुवतावयनस्य योनीतमूर्द्धमारोपितेन वर्द्धयति वृश्चिकगरले
विषिवतमायकदुग्धाभवेत्फलम् ५६ द्विरदशीर्षमस्तुस्पृष्ट
चकवक्त्रवारफलकृतागुटिका वृश्चिकविषसक्तस्ते तेसंक
मणामाशु करे विसृता ५७ अथ मन्त्रः ओंमादित्यरथवेगेन वि

विष
प॰
50

स्ववाक्यबलेन च सर्वाणि पतन्त्याते नश्यन्त्यागरुड महाविष इति
मंत्रेण वृश्चिकविद्धस्य कर्णे त्रिसप्तवारं २१ जपेत् देशोस्य ह्या।
एकविंशतिवारं जपेत् सर्वेषां निर्विषो भवति ॥ ७९ ॥ मो
हरितालेन यपालेकल्किनं लिम्पेत् वृश्चिकविद्धस्य विषं
कुर्याद्भस्मैव तत्कालम् ८० श्वेतरक्तपुनर्नवापामार्गपत्रैरङ्के
नदैव हि वृश्चिकेन नरो विद्धो कुरुते सविनेमशाम ८१ श्री
रकस्य ह्वतः कल्को हृतसैन्धवमिश्रितः स्ववीर्यासोमयुता
लेपो वृश्चिकस्य विषं हरेत् ८२ गन्धमाघ्राय यद्दितस्य यो
वर्तेदलस्य च वृश्चिकेन नरो विद्धः क्षणाभवति निर्विषः
॥ ८३ ॥ समाहुस्मसहांगमजले मिश्रक दद्यात्स्नाणकेन

णोद्धन्याद्वृश्चिकजं विषम् ८२ यः कासमर्दमूलं वदने प्रति
पद्य फूत्कं निकुरुते कर्णे संप्रयच्छत्यथ वृश्चिकजं विष
हन्यात् दोषाद्धर्मेस्य पूपो वा समभक्षि हस्त वा पुनः वेपान्न
वृश्चधूपोद्दिहन्ति वृश्चिकजं विषम् ८४ शिखिकुक्कुटव
र्हाणि सैंधवं तिलसर्पिषा धूपो दहति प्रयुक्तमलिकीटवृश्चि
कजं विषम् ८८ सूतेन सैन्धवं पीतं हन्ति वृश्चिकजं विषम्
तालनिंबदलं केशाः सैंधवलवणं सह नम धूमो वृश्चिक
विषहः शिखिपत्र सूतेन वा ८६ अर्कक्षीरेण संपिष्टं लेपा
द्वीजं पलाशजं वृश्चिकार्तस्य कुसुम्भा वा शिरीषफलं संयु
ता कासमर्दकमूलं चरमा स्यात्कुशाकाशयोः वर्वयित्वा

विष
५१
51

तफूत्कारः कर्णे वृश्चिकजं हरेत् ६९ रक्ताश्वमारमूलं मरि
चैर्जलपेषितैर्लिपेत् वृश्चिकदंशे विधिवत्कुर्यात्सावितं
हि वृश्चिके विषं हरम् ७० मूत्रमद्रिकयामध्ये दंशे वृश्चिकसंभवे
हन्ति तत्कालम् वृश्चिकविषं मन्त्रजं सावितेन कुर्यात्तणादेव
७१ मरिचं हरितालं च पिष्ट्वा पानीयलेपनः द्विवारं वा त्रिवा
रं वा विषं वृश्चिकजं हरेत् ७२ द्विप्रमार्तण्डस्येनमन्त्रयामा
वयेन्नरः दंशोपरि समालिप्त्वा गुटिका वृश्चिकान्तिं हरेत् ७३
पुनर्नवायाः श्वेतायाः मूलं मर्दयित्वा नरः मन्त्रतपात्रस्पर्शोदं
शमयाकुर्याद्वलेर्विषम् द्विशाणामारिचदेवमं दन्तीवीजंत
शाणके कोलेन पिष्ट्वा लेपो वृश्चिकस्य विषं हरेत् ७४ कु
सि

हेरकस्यबीजनक्तीणार्क्वसभावितम् लेपमात्रेविषंहंति
वृश्चिकानांनसंशयः कर्कोटिकार्कयास्त्रणेनागफेनेमना
गरे सयंकुर्य्येनकुटिकावृश्चिकादिविषापहा मातुलंग
मूलंतत्रविबारेमशुहृते उत्तराभिमुखेविनैवविषंवृश्चि
कजंहरेत ७७ इतिवृश्चिकविषचिकित्सासमाप्ता अथ
लताविषव्याख्यास्यामः अथलतानांजंतविशेषाणास्त्र
त्पत्तिंनिरुक्तिंमेचाख्याहहृध्रुणातव विश्वामित्रोमुनिवरः
कदाचिदृषिसत्तमः वशिष्ठकोपयामासगतात्र्रमपदेकि
ल १ कुपितस्यमुनेस्तस्यललाटात्स्वेदविंदवः अपतन्द
र्शनादेवत्र्यधस्तानीत्रवर्त्तसाः २ लूनंतत्तणमहर्षेर्नृपर्थेसंस्म नुय

विस
५१
52

तेपिबा ततोजातास्ताभिर्मेघोनानारूपामहाविषाः ३ यस्मा
ल्लूनंतृणंप्राप्तामुनेःप्रस्वेदविन्दवः तेभ्योजातास्ततोलूता
इतिख्यातास्तुषोडश ४ तासामष्टौकष्टसाध्यावर्ज्यास्ता
वन्त्यएवहि तत्रत्रिमण्डलाप्रभृतयो[illegible]कष्टसाध्या सौव ६८
र्णिकाप्रभृतयोष्टावसाध्याः वाग्भटस्तु कीटेभ्योदारुण
तरालूताः षोडशताजगुः ऽष्टाविंशतिरित्येकेततोप्य
न्येतन्त्रयमीः ५ सदसद्भवभाववशाद्वदन्त्यन्येमहद्दशाः
बहुरूपद्रवद्रूपानुलूतैकैवविषात्मिका ६ रूपाणिनाम
तत्तस्याद्रस्तेयान्यतिसंकरात् नास्तिस्थानव्यवस्थावदोष
तेतःप्रवर्तते तासांसामान्यानांदंशलक्षणमाद तोभिहृ ५१

ह्वेदं शाकोथप्रवृत्तिः तत्तनजस्वव त्रणोदाहोतिमात्रस्वगदा
स्रुश्रविदोषजः ८ पिडिकाविविधाकारामंडलानिमद्रोंति
व शोथामद्धान्तोमृदवोरक्ताश्चपावाश्रुलात्तथा सामा
न्यमर्वलूतानामेतद्वृशास्यलक्षणम् दंशकोथः दंशाम
ध्येमृतिभावः वाभटेक्ति कृच्छ्रसाध्याघृघणदोषैरसाध्या
निवयेनस्मा तद्दृंशः पित्तिकोदादत्तरुस्फोटज्वरमोहवान्
भृशोस्मापीतरक्तोभः क्लेदीदाहातापलोपमः ११ श्लेष्मिकं
कठिनःपाण्डुःपत्रघ्नकफलाकृतिः निद्राशीतज्वरकास
कण्डुश्वयथुकृत्तेनश्यामः १२ वातिकःपरुषश्यावःपर्वभे
दज्वरप्रदः तद्विभागंयथास्वंदोषैर्लिंगैर्विभावयेत् स

विष
५३
53

साध्यायांचन्मोहश्वासहिक्काशिरोग्रहः श्वेतपीतासितार
क्ताःपिडकाश्वयथुज्वरः वेपथुर्वमथुर्दाहोतृष्णावक्रता
सता सगावौष्ठवक्रदन्ततेष्टष्टग्रीवावभंजनम् १५ पक्वज
म्बूसवर्णंचदंशात् स्रवतिशोणितं सर्वापिसर्वजाप्राणाण्व
पदेशात्तिभूयसा नीहृणासध्यावरतेनसातिविपाहन्तुपेक्षिता
मश्चाहेन दशाहेन पक्षेण परमेकमात् १७ लूतादंशात्सस
द्योपिदद्रुमण्डलसन्निभः सितोऽसितोऽरुणःश्यावःपी
तोवामृदुरुन्नतः १८ मध्येकृष्णोथवाश्यावःपर्यन्तेजाल
कावृतः विसर्पवाञ्शोफयुतस्तप्यते बहुवेदनः १९ ज्व
राश्चपादविक्लेदकोथावदरणान्विता क्लेदेनपतनस्य भा

त्वंगेन त्वापि कुरुते व्रणाम् ॥ १९ ॥ श्यामदंष्ट्रा शकन्मूत्रस्त्रकला
लानाखातैर्वैः स्पष्टाभिर्मनुष्यमत्स्यषाविषवच्चाक्षिदोषतः
२१ लूतानानाभेदं प्रान्नुवंश्चाप्यपत्रकीटकः तद्दृष्टिनवव्रणा
दिदेहे दृष्टेक्ते विकारसंकृत २२ दिनादूर्ध्वं लतानेनैव दंशो लूता
विषोद्भवः सर्वाष्यपवदाभान्तितनोमोप्रथमेः दृति २३ सु
व्यक्तवर्णः प्रबलः किंचित्कंडूमज्जान्वितः द्वितीयेऽसूनन्ते
तेषु पिडकैः विवर्चितः २४ व्यक्तवर्णोन्ननोमध्ये केदृमानग्र
न्धिमत्रिभः तृतीयसज्जनोनोमद्व्रणकंद्रक्रमंडलः शोथवद्
पक्वोदाहतृष्णोनेमकूपेष्वसमावः मदोज्वरनथैश्वयपश्रुताप
श्यामभ्रमप्रदः २६ विकारान्कुरुते तांस्तान्पंचमेविषकोप

विष
पथ
54 ज्ञा०

नान् षष्ठे व्याप्नोति मर्माणि सप्तमे हन्ति जीवितम् इति ती
क्ष्णो विषं मध्यं हीनं च विभजेत् ततः एकविंशतिरात्रेण वि
षमाप्नोति सर्वथा १८ अथाशु लूतादष्टस्य शस्त्रेणादंश
मुद्धरेत् दहेद्वा जाम्बवौष्ठेन तप्तेनाथ दहेत् कर्कशे भि
न्नो मार्गो मर्मसंध्यादिसंश्रितम् प्रसृते सर्वतो दद्यान्नक्कि
ल्वीनं दहेन्न च १९ लेपयेद्धृद्यमगदैर्मधुसैन्धवसंयुतैः
सुशीतैः सेचयेच्चात्र कषायैः क्षीरिवृक्षजैः २० सर्वतोभ
द्रके श्लेष्माघ्रः शिरया पिबा सेकालेपालनः शीतावीर्य
श्लेष्मातकाः तकैः फलिनी द्विनिशा लोद्र सर्पिर्भिः पद्मका
ह्वयः अयो लूताकीटानामगदः स्यात् सार्वकार्मिकः दरिद्रा

हृद्यपतंगमञ्जिष्ठानतकेसरैः मतौद्रमपिंष्यैर्द्धमाद्यिक
श्रपकाहृयः ॥४७॥ नद्धत्नोमयनिः पीडशार्क्करात्नृतमाल्लिकैः
श्रपामार्गामनोह्वालदार्वीध्यामकगैरिकैः नतैलाकुष्ठ
मरिवयष्ट्याह्वहूतमालिकैः श्रगदोमन्दोनामृतथ्याव्योग
न्यमाद्दनः ॥४८॥ नततोयप्रववाकद्वीपाटेलापत्रवृककुमैः वि
षविष्ट्वदोषेध्रपप्रज्ञीनविषप्रायतेन ॥४९॥ यष्ट्याह्वमदनाको
ल्लजालिनीमिंडवारिकाः कफेज्येष्टाम्बुनोपीताविषमाश्व
मञ्जुद्वरेत शिरीषपत्रनग्मलफलवाकोल्लमूलवत विरे
वयेद्विफलानीलिनीत्रिवृतादिभिः ॥५०॥ निहृन्ने दादशो।
फादौकर्णिकोपानयेद्धाणान कुसुम्भपष्पगोदन्तस्वर्णक्षी

विष
५५
55

रीकपोतविट् त्रिवृत्तासैंधवं दन्तीकर्णिकापातनं तथा । म
लस्तुनस्वाम्लयापाचं यानिल्लेश्च विषं शुने ॥४१॥ नलस्तुसैन्धवेकु
हृदन्तीकटुकदौषिके राजकोशातकीमूलं कृष्णोवाम
श्चितोऽन्नवः कर्णिकापातनमसयेत् हृदयेत्तु विषापदैः स्नेह
कार्श्यमशोषेवमर्षिषेत्वमसमाहरेत् ॥४३॥ विषसहृदयपेनेल।
मग्रेस्त्रिवन्तृणोलप ह्रीवेरवैकृकतगापकन्यामुस्ताशमीवन्द
नहूहकानि शैवालनीलोत्पलवकेयष्टीतगरनाकुलीपद्मक
गठमध्य रजनीग्रनमष्पलोवनाकणास्त्रटीकाणमूलविव
काः वकणागुरुविल्लपाटलीपिचुमंदामयपतैलकेसरं ॥४४॥
विलचन्दननतोत्पलसुराठीपिप्पलीनिम्बलवेतसकुङ्कुम

शुक्तिशाकवरपाटलिभार्गीसिंदुवारकरञ्जाटवागाह्वैः ४९
पिनकफतिल्लतापानाञ्जननस्यलेपसेकेन सुगदवराह्ना
स्याकुगन्तीरिवचारयन्मोते ५० रोधुमेदव्योपद्मकेपद्मरेणुः का
लीयात्वचन्दनेयघ्नारके कान्तापुष्पंच पिनीकाम्रणाले
लूतानश्यन्तोत्पत्तिसर्वक्रियाभिः ५१ कटभ्यर्जुनशैरीषशेलुः
क्षीरिद्रुमत्वचः कषः यकल्कचूर्णो ह्यम्बुः कीटलूताव्रणा
पहः गिरिकर्णीद्वयमेला पाटले द्वे पुनर्नवे कपित्थस्य
शिरीषस्य लेपो लूताविषापहः ५२ इति गिरिकर्णीद्वयादि
लेपः वेदनेपद्मकेकुङ्कुमनतवोशीरपाटले निर्गुण्डीशारि
वाशेलुल्लूताविषहरो गदः वेदनेपद्मकोशीरशिरीषसिंदुवा

विष
५८

रिणा तीव्रशुक्लानन्तेकृष्णेस्मारिवोदीच्यपाटलाः ५१ शेलः
शिरीषपिप्पल्योयं तानामन्तकारिकः द्वितीयचंदनाद्यगदः
करञ्जार्कपयोवाजिमारकैः सविषानलैः आरोटखरसै
सैलेसिद्धं लूताव्रणापहम् ५२ इतिलूताविषचिकित्सित
श्रणंम अथातोमूषकविशेषनत्प्रतिषेधंव्याख्यास्यामः
लालनश्चपलः पुत्रोहंसिरश्चिक्किरोऽजिरः कषायदन्तः कुल
कः कोकिलः कपिलोऽसितः १ अरुणः शबलः श्वेनकपोतः
पलितोन्तरः छुछुन्दरोरसालाख्योदशाष्टौतेवशूषिकः
शुक्रेपतन्तियत्रैषांशुक्रादिग्धैः स्पृशन्तिवा यदंगमङ्गैस्तत्रा
सृग्दूषितेपाण्डुतांगते २ ग्रंथयः श्वयथुःकोठोमण्डलानि

भ्रमोऽरुचिः शीतज्वरोऽतिसारकम्पादो वैपथुः पर्व्वभेदनम् ७ रो
मदर्षोः स्फतिर्मूर्च्छा दीर्घकालानुबन्धने श्लेष्मानुविद्धव हु।
विपोनक कृष्टेन सन्तहू ७ ख्यवायत्याद्विविषेण कुष्ठभयाभय
स्त्र कुष्मति मूर्च्छा ह्रुषोफवैवर्ण्यं क्लेद शाश्वाश्कतिर्ज्वराः ८
शिरोगुरुत्वं लाला स्रक्कक्ष्वे हिक्का साध्यलक्षणम् स्तनवलिं
विवर्णोद्रुमात्वाभेर्द्रसिद्धिभिश्रितं कुकुन्दरम् गन्धवर्णीय
दावृहृच्चितम श्रावे विषलक्षणम् विशेषमाह श्रादेशा।
स्रोणितपाण्डुमण्डलानि ज्वरोऽरुचिः ८ लोमहर्षश्च दाहश्च
थावृहृच्चीविषाहिने प्राणाह्रस्य सूषक विषकार्यमाह मूर्च्छो
गशोथो वैवर्ण्यं क्लेद शाश्वाश्कतिर्ज्वराः शिरोगुरुत्वं लाला ह

विष
५८
57

कक्कहिंस्रामाध्यस्तुविकैः शृंगाणो योत्रमक्षिकाकाणेवोद्ध
ष्मशति आखुनादष्टमात्रम्यदंशेकाण्डेनदाहयेत दर्पणो
नाषवाणीभ्रकृतनाम्नाकर्णिकान्यथा १' दंशचिन्हबयेदं
शंप्रक्षितेचप्रलेपयेत शिरीषरजनीवक्रकेकुकमामृतवल्लि
भिः १९ आगारधूमसज्जिष्ठारजनीलवणोत्तमैः लेपोजयत्या
खुविषंकर्णिकायाश्चपातनः ततोम्लैःनालयिमातुनोये
रवुवलेपयेत पालिन्दीश्वेतकटभीविलक्षुल्लगुरूबिभिः
२१ श्चन्येश्चविषघ्नोपदैः शिग्राणामोलयेद्धुनम कर्टनेती
लिनीकाष्ठैःश्रुकाग्भोकोल्लयोरपि कोशातकया:श्रका
ष्ठाय:फलेजीमूतकस्यच मदनस्यवमेद्धूम्यदमापीना

विषं वमेत् १५ वचामदनजीमूतकुष्ठवामूत्रपेषितैः पूर्वक
ल्केन पानस्थं मूलैर्दंशहविषापहम् १६ विषे वने त्विष्टनीलीति
फलाकल्क इष्यते शिरोविरेचने मार्गः शिरीषस्य फलानि वा
अर्जुनगोमयरसो वा घृतमरजोन्वितः कपित्थगोमयर
सो मधुमानवलेहने १८ तण्डुलीयकमूलेन सिद्धं पाने हितं
घृतं छिन्निशाकटभीरक्तायष्ट्याह्वैर्वा मत्तान्वितैः १९ आ
स्फोतमूलसिद्धं वा पेयं कापित्थमेव वा सिन्धुवारनतं शि
ग्रुबिल्वमूलं पुनर्नवा वचश्वदंष्ट्राजीमूतमेषां क्वाथं समा
त्तिकं पिबेत्काल्पोदनेदशमाश्वज्ञानो मूषिकाहितः २१ न
केणाशरपुङ्खाया बीजं सेव्यर्णं वा पिबेत् अङ्कोल्लमूलकं।

विष
५८
58

ल्कोवावल्कमूत्रेणकल्कितः पानालेपनयोर्युक्तस्तद्धी।
त्रविषनाशनः कपित्थमध्यतिलकतिलाङ्कोल्लजटाः
पिबेत गवांमूत्रेणपथ्यमासेजरींतिलकस्यवा अथवाशी
र्षकान्मूलमस्तेवोद्धृतं इलावुना ५४ कटुकालावुविल्पल
पिबेत्तोवृतिमोषितं सिन्दुवारस्यमूलानिविडालाक्षितं
विषम् ५५ जलपिष्टोऽगदोहन्तिनस्याद्यैगावृजंविषं सर्वो
षेण्वषिकविषंप्रकृष्यान्मधुरस्पीने ५६ यथायथंवाकाले
तुदोषाणांवृद्धिदेवतु तत्रसर्वंयथावस्थंप्रयोज्यास्तुउ
पक्रमः यथास्तुयेवतिर्हिंस्यात्तथाहृषीविषापहा ५७ मा।
गरपिप्पलीचव्यपिप्पलीमूलचित्रको भवेद्धिंग्वजमोदाव

सर्षपाजीरकद्वयं ४८ रेणुकेंद्रयवः पाठाविडंगंगजपिप्पली
कटुकाग्निविषाभार्गीवचामूर्वेति भागतः ४९ प्रत्येकं शाणि
कानि स्युर्द्रव्याणीमानि विंशतिः द्रव्येभ्यः सकलेभ्यश्च त्रि
फलाद्विगुणा भवेत् एभिश्चूर्णीकृतैः सर्वैः समो देयश्च गुग्गुलुः
एकपिंडं ततः कृत्वा धारयेद्घृतभाजने गुटिकाः शाणमात्रा
स्तु कृत्वा ग्राह्या यथोचिता गुग्गुलुर्योगराजोयं त्रिदोषघ्नो
रसायनः मैथुनाहारपानानां त्यागो नैवात्र विद्यते सर्वा
न्वातामयान्कुष्ठमर्शांसि ग्रहणीगदम् ५० प्रमेहं वातर
क्तं च नाभिशूलं भगंदरं उदावर्तं क्षयं गुल्ममपस्मारमुरो
ग्रहम् ५१ मन्दाग्निं श्वासकासांश्च नाशयेदरुचिं तथा रेतो

विष
५२
59

दोषहरः प्रसक्तो रजोदोषहरः स्त्रियः ३५ मेहामयान्वितेन
कोष्णाम्बुना गर्भदस्त्वया गद्यादिक्वाथसंयुक्तो विविधं
हन्ति मारुतं ३६ काकोल्यादिशृतात् पित्तं कफमारुतं च
यादिना दार्वीशृतेन मेहान् सगोमूत्रेण च पाण्डुनाम मेदो
वृद्धिं च मधुना कुष्ठं निंबशृतेन च छिन्नाक्वाथेन वातास्र
शोथं शूलं कणाशृतात् ३७ पाटलाक्वाथसहितो विषमू
षकजं तूपेन त्रिफलाक्वाथसहितो नेत्रार्तिं हन्ति दारुणा
म् पुनर्नवादेः क्वाथेन हन्यात् सर्वोदराण्यपि ४० इति योगरा
जगुग्गुलुः विशालाकोलमूलेच तिलमूले सितामधु यु
तेनाखुविषं हन्ति पीतमात्रेच तत्क्षणम् कुसुम्भपुष्पयोदेन

ध्वर्णो हरीतकी कपोतविट् दंतीनत्वृत्सैन्धवैलाकणिकापान
नैपरम ५४ हरीतकीत्रोटविषंहृत् तिपीतातिलमञ्ज्रीत्रिकटु
काष्ठ्रस्वदितैगोमयमरमोऽन्नेन ५५ शीरीषकस्यमूलंवा
मत्तोदिनएलोत्तुना मार्जारकस्यापिवैवीपीनोमोमरसः
स्तनः ५५ सोपद्रवमपिहितिप्रंजयेन्मूषकजंविषम गावा
लीनीलिकांकोल्लतिलमूलमपार्केवाः मध्वास्वमेपुनःपी
तामूषिकाविषनाशनाः तिलकांकोल्लयोर्मूलंगिरिक
र्णीतिलस्व मधुमधुसर्पिर्पिबेपानमात्रविषापह
मूषावासिंधुनैलोत्पशीविंदंनकदेः कृतं नलीयक
मूलेनसिद्धंसर्पिर्पिबेन्नरः ५७ अगारधूममञ्जिष्ठारज

विष ९० 60

नीलवर्णोनसैः लेपोत्र यत्नात्तु विषे कोशातकत्वथवाः
शिला कुष्ठं वचा मनःकोशावती फले च संयोजितं भवति
चूर्णमिदं नराणां गोमूत्रपीतमविलात्तु विषं निहन्या
त्कोशातकीक्वथनमापिवतोऽथवापि ५८ इति मूषक
विषचिकित्सा संपूर्णा   अथ कुक्कुरशृगालाश्वतरक्ष
ऋक्षद्वीपिव्याघ्रवृकादीनां विषलक्षणं तत्प्रतिषेधश्चाह
श्वनः श्लेष्मोल्वणा दोषाः संज्ञां संज्ञावहाश्रिताः मुष्णन्तः
कुर्वते तेषां भयावहमतिदारुणम् लालावानन्धवधि
रः सर्वतस्त्वाभिधावति स्रस्तपुच्छहनुस्कन्धः शिरोदुःखी
क्षीणनताननः दंशस्तेन विदष्टस्य सुप्तः कृष्णः क्षरत्यसृ

क हस्त्रिरोककजनरः स्त्रीभल्लस्तामृक्षोंऽङ्गवोऽस्त्वच श्वेतेना

न्येपि वोऽत्व्यायाल दृष्टाग्रदारिणः मृगालश्वपूर्णेडीपि मृता तराम्

मार्जुरूकादयः केऽनिलोद्वैवर्ण्यपस्मितिः लोदनरथमा

विदाहृतागतकमाकशोफर्ग्राधिविकुर्वते ५ दृशावदरणे

स्फोटाः कर्णिकामण्डलानि च सर्वेत्रमविषेलिंगोविपरी

तेन निद्विषि ६ दष्टोयेन नतत्त्वेषाकृतं कुर्वन विनश्यति

पश्यंतमेव वाकस्मादादर्श सलिलादिषु ७ योऽपगतस्ये

दृदष्टोपिशाष्पमेस्पर्शं दर्पणेः जलमेत्यात्मनामानं दष्टस्तम

पि वर्जयेत ८ चतुःपात्त्रिद्विपात्त्रिवांतावेदनेप्रयत्न

ते श्वयने पच्यते वापि श्रवति जरयत्मपि चतुष्पात्त्रिर्वा

छ्रादिभिः क्षिपाङ्क्षिर्वनमनुष्यादिभिः श्रूयते श्वेतेभव
तिलेपकुक्कुटविष्ठायाः षटह्वविषनाशनः घृततैलार्क
दुग्धेश्च लेपः श्वानविषदोत १ मार्जारसेवेपयेद्वापिक्व
मारीदलमैपवं कनकस्यफलैर्लेपः सवीजैस्तेतूला
ममा ११ स्वनकस्य विषं दंति गोजिह्वामधुनाथवा तथा
पामार्गमूलेवालीढं च मधुनान्विते चूर्णं कर्षमितं सद्य
षटह्वविषनाशने काकोडंबरिकामूलयनसरकफलान्वि
ते सास्मेय विषं दंति पीतं तण्डुलवारिणा १२ अर्कत्वी।
रेणुडपलमर्धमात्रिकतैलघृतैकपयुक्तं यः प्रयच्छतिन
ः पलयेकेडपलमर्धमात्रिकतैलघृतैकपयुक्तं यः प्र।

पक्वात्रिनखःपलयेकंहंतिकुक्कुरविषंसर्वा[illegible]सघः
अथमंत्रः ॐश्वनकुंत्रवगृह्णाणाजलेमुंवघुंवठठस्वाहा
अनेनार्कपुटिकायाजलमभिमंत्र्यपाययेद्विर्विषोभवति
रसोनोषणावृदेहीवचागोपितकल्किता। पानेनस्यात्तना
लेपःश्वदंष्ट्रविषापहंपरम ॥४॥ जलवेतसपत्रेतन्मूलकंवा।
पवेत्सलम सक्काथःशीतलःपेयःश्वदंष्ट्रविषनाशनः ॥ पि
त्रुमन्दशमीवठकल्कयुतेक्षा पिंतंजलमाशुविलेपनतः
नाखदन्तविषाणिनिहन्तिनराणांविषमान्यपिसत्यमिदम्
॥१०॥ अश्वगंधावचाश्रेठीहरिद्राभिःसमाक्षिकैः विषंजयेद्वि
लेपोयंवाजिदंष्ट्रासमुद्भवे सोमवःलोकोष्मकार्याग्नोगोजिह्वा

हेमपयपि रजन्योगोरिकेलेपोनाखदन्तविषापहाः १९
स्त्रणिपञ्चाङ्गचूर्णंतगोमूत्रेणनकारयेत तस्मानस्थानवि
षेयातियथापापंप्रभोःस्मृतेः शिरीषकमेमतकेवत्सना
गपुत्तेहरेत विषमुषृदष्टानांशमनमाप्नोतितत्क्षणात २१
वृकव्याघ्रसृगालानांतमलंडीपिवाजिनो रुधिरंस्रवते
दृष्टानदहेल्लोहशलाकया २२ पुनर्न्नवायाःश्वेतायाश्मूल
लेपाद्धरेद्विषम वंध्याककोटिकाकेदपिह्यालिंपनज्जले पिबन्
सर्पमूषिकमार्ज्जारवृश्चिकादिविषापहम अथालर्क
विषम अलर्कस्तदंडकीयाज्ञताङ्नलोके दंशोनलर्के
दृष्टस्यदग्धस्थलेनसर्पिषा प्रदिह्यादगदैलैप्तैः प्राणाव

मूत्रंपिबेत् ॥४॥ अर्कक्षीरयुतंवासंयोज्यमाशुविरेचनं ॥ अ

कोलोनरसलोऽत्रिपलेमहविःपले पिबेत्सपनरफलां

क्षेतांचापिप्तुनर्मेवाम् एकश्रपललंतेलेत्रपिकायाःपयो

गुडः भिनत्तिविषमालर्कैःवनहून्दमिवानिलः समत्रमोघ

धीरतंस्तपनेवप्रयोजयेत् ॥२॥ अर्कहीनरसानंवामानसिद्धमे

त्राभिमेत्रिनेः अर्कोनरपातोन्मानैःपुष्पमालावगुण्ठिते ॥ ८

गोवर्मंमात्रकेलिप्तज्वलितेअर्ककुमालनेश्यागिडलेसरिन

तीरेप्लानेवासवनेष्वथ ॥११॥ अलर्काधिपतेयतमारमेय

गणाधिप अलर्कचहेमनन्मेनिर्विषंकुरुमाचिरात् ॥१॥

स्वाहेतिमंत्रोलर्कीनेसर्वकर्मस्वरूपस्पृजे तैलार्कडपपल

विष
८३
63

लैस्तग्रुडैरमीभिर्योगैर्गोमूत्रैः किरितिचर्वत्रिभिर्बलर्क्कंदष्टेस्यात्तां
रमेयविषद्वाघारमुत्रवेयावाथनत्रवीजयुतपिष्टकपिप्पली
वा २१ जयपालान्नटोलाद्वस्तत्र्त्रिकायाम्रटंककं गुडुस
रस्तटंकाम्तुगुटिकांकोलमानतः २२ कृत्वामाषपोस्तनी
रेणोघस्यलर्क्कविषंजयेत् त्रिदिनंद्विविरेकस्यात्कटुप।
थ्यंचभोजयेत् २३ कपीलहृत्तस्यफलमद्वेन्नाप्रथमेहनि
द्वितीयेद्विनपादोनंनतृतीयेसकलंचरेत् २४ अलर्क्कस्य
विषंहत्वानरःपीत्वावलभेत जयपालंटंकर्णावमरिच
द्विगुलतथा नवीवीजंगुडेचैवगुटिकास्तुस्तनीरतः भव
पिवानरःपीत्वामलर्क्कस्यविषंहरेत् २५ वृकव्याघ्रनरा।

रक्तसृगालहृदयसिद्धकैः दष्टानांतस्यनातैलेभक्षणांविचि
कित्सितम् इतिकुकुरादिविषचिकित्सासंग्रहो अथना
नाजीवविषव्याख्यास्यामः अथसविषमण्डुकदष्टस्यलक्ष
णमाह एकदेशार्दितःसतःसरुजःपीतकःस्यात्तृट् सनिद्रः
छर्दिमान्दष्टोमण्डुकेनसविषेर्भवेत् तत्रकतीरपरिपिष्टै
शिरीषबीजैःकुलिशाङ्कुरस्यनीरेणपिष्टैःकृतलेपनानां
विषंविनाशंव्रजतित्वरेणमण्डुकदंशप्रभवंनराणाम् १ इ
तिमण्डूकविषसंपूर्णम् अथशृङ्गीमत्स्यविषेतत्कार्यंव्या
स्या ख्यामः मत्स्याश्चसविषाःकुर्युर्दाहंशोथरुजंतथा हृल्लवेद
स्तानिःक्वाथःकल्कोवाघृतमिश्रितः शृङ्गीमत्स्यविषेहितेव

विष
६४
64

द्विपत्रेणाथूपने तथा दंशास्तु वेसग्वोमात्रषेणावस्त्रणं च
कुर्वीत पथ्यथाति प्रमनन्यदशान्तन्तत्तणे श्लेकोटपत्रधूपे
तथूपितेमे प्रशाम्यते च श्वेगीमत्स्यविषविकित्साहणां
अथ जलौकाविषं सलक्षणं व्याख्यास्यामः १ कंडूशोथज्वरो
मूर्छामविषात्तु जलौकसः कुर्य्यादिति शेषः कीटवद्द्रक्रि
या सर्वा प्रशमनाय जलौकसो ८ शिरीषकटभीपार्थ
शेलतीरिद्रुमत्वचः विषं जलौकसां घ्नन्ति प्रयुक्ताः पानले
पयोः २ इति जलौकाविषं अथ गृहगोधाविषकार्यमा
ह विदाहश्वयथुस्तोदप्रस्वेदं गृहगोधिका कुर्यादिति शे
षः गोधिकालीढमांगं यत्तस्मिन्नेवो विनिक्षिपेत् दीपनेल ६४

ततस्तीव्रविषेन मुपतिनान्यथा ९ इति गृहगोधिका अथ मा
तपदीविषकार्य्यमाह दंशो स्वेदं कंजे दाहं कुर्य्यांक्कनपदीवि
षम् स्वेन्नाविनृणादितिलोके लेपः प्रदीपतैलस्य स्वर्जरविष
नाशनः १० हरिद्राद्वयलेपो वा सगैरिकमनःशिलः चालनी
शिरस्तिन्वस्नतस्योपरि जलं क्षिपेत् ११ तेनतल्लिषमतस्त्रय्यं स्वर्ज
रसलक्षणाद्धरेत् चा गैरिका विमिश्रेण लवणेन प्रयत्नतः व
धयन्मयानेदेशा स्वर्जरसाविषान्तरः १२ इति स्वर्जरविषे
अथ मशकविषकार्य्यं सोपचारमाह केशमान्मशकैर्विषक्को
थः स्यान्मंदवेदनः अस्साध्यमशकलक्षणमाह अस्सा
ध्यकीटसदृशाममसाध्यं मशकस्ततम् अथ मक्षिकादंशलक्ष

विष
८५
65

णमाद्र मधुःसैंधवाविषाणीसर्षपाश्वादादहमूत्रकांजरान्विता पिडि
कामत्तिकादंशेनासोत्रस्पृणिकाश्रकृत नासामित्यादिस
ञ्कतोक्तानांघणामत्तिकानामध्येश्लूणिकानास्त्रीशीघ्रंप्रा
णहृदित्यर्थः १४ सोमवल्कोश्वकर्णश्वगोजिह्वाहंसपद्यपि
रजन्यौगैरिकैर्लेपोमत्तिकापिडिकाविषे १५ पिपीलिका
भिर्दष्टानांमत्तिकामधाकैस्लेष्या गवांमूत्रयुतोलेपः कृमि
वल्मीकमृत्कृतः गुग्गुलश्चपदन्नाकोमलश्च विपत्रपिडिका
मत्कुना वत्रातनेतिलोद्विनकाकृष्णादेशाविकृतदारी १७
मरिचंनागरोपेतंसिंधुसोवर्चलान्वितंफाणितंजकरंमदन्या
लेपनाद्धरतीविषम १८ शतपुष्पासमायुक्तंमैथवंपरिपे

षिते सघृतं लेपनं दद्यान्मक्षिकाविषनाशनम् १९ नागरे
गृहकपोतपुरीषं बीजपूरकरसोद्धरितालम् सैन्धवयुक्तं वि
निहन्ति विलेपाद्वृश्चिकदंशजनितं विषमेतत् २० घे...व
स्य पत्रं वाम्लपिष्टं विलेपनात् निहन्ति शूकजं घोरं व्रणं कु
ष्ठाण्युपद्रवकम् २१ इति शूकवृत्तीव चिकित्सा संपूर्णा
अथ यूपः सक्तुसर्जरसोपेतसर्षपान्याग्रकैः सह सर्वाणि
१० भाक्तभासः कुसुमैरर्जुनस्य च २२ धूपो वासगृहे दद्यात् इति वि
षघ्नावरजेगमम् न तत्र कीटाः सविषा दर्दुरा न सरीसृपाः
न कृत्याः कर्मणां तत्र यस्यायं धूपो यत्र दीयते २३ विल्वाङ्कोठकाय
वत्सादनीपाटलावह्निकोपमम् श्रीपर्णीशाल्मलीयुक्तानि

विम क्वाथा मोक्षणं परमं सविषं प्रोक्तितेनेन मधो भवति निर्वि
५९ षम २५ अथायुर्विचारः भिषगादौ परीक्षेत दक्षसायुः
66 प्रयत्नतः ततआयुषि विस्तीर्णे चिकित्साभवेत तत्र दीर्घा
युषो लक्षणानि सौम्याद्दृष्टिर्भवेद्यस्य श्रोत्रे वक्रे तथैव च
स्तुङ्गंधं विजानाति सस्याध्योनात्रसंशयः २७ पाणिपादौ
वयस्तो सोदाहः स्वल्पतरो भवेत् जिह्वा स्वकोमला यस्य स
रोगी न विनश्यति २८ स्वेदहीनो तु रोगयस्य श्वासो नासिकया
भवेत कारुश्च कफहीन स्यान्तरोगी जीवति भ्रूवनां यस्य
निद्रा स्वाभाविनस्यात शरीरे सौम्यं भवेत् इंद्रियाणि प्रसन्ना
नि सरोगी नैव नश्यति अथ स्वल्पायुषो लक्षणानि शरीर

शीतलयोर्यस्य प्रकृतेर्विकृतिर्न भवेत् तदहं समासेन व्याख्यास्
तस्य निबोधत ९७ शृणोति विविधान्शब्दान्निन्दापरीतम था
पिवा न शृणोति यो कस्मान्न वदेति गानादेषम् यस्त्स्पृशति
वस्तु हस्ति शीतमुष्णं च शीतवत् उष्णगात्रोऽतिमात्रे योऽभ्यशी
शीतेन कंपते ९८ तस्मापि गातामुखेव देतीत्यन्वयः प्रकारे।
यो न जानाति यो गच्छेद्न्यथापि वा पोस्त्रेवाक्कोऽसौ नित्य
शुगात्राणि मन्यते वर्णान्यतावाराज्यो वा यस्य गात्रे भवति
हि ९९ स्वानाउलिंद्रे ये चापि भजंते नीलमस्तिकः विपरी
तेन गृह्णाति रसान्यश्चोपयोजितान् यो वा रसान्नस्वेवतिन
गतामं प्रेवत्ते स्वगंयवेति दुर्गन्धं दुर्गंधं च सुगन्धवत् १०

वित
५८
67

गृह्णाति यो न्यथा गां येन यान्ति दीपे निशामयः । रात्रौ सूर्य्ये ज्वलन्ते
वा दिवा वा चेद्दृष्टं मम ४८ दिवान्धोऽपि प्रियश्चापि ज्वलि
तानीव पश्यति । दिवा वा चेद्दृष्टं मे हृदयमित्यर्थः । ज्योतीं
षि नक्षत्राणि विधुर्नक्तं मिलितान्मेघानगगने निर्धूमे घना
न् ४९ विमानयानप्रासादैर्यस्य मे कुलमेव रे यस्यानिले मू
र्तिमन्तमन्तरिक्षे वलोकते ५० भूमनीहारवासोभिराहृतो
यस्य मे दिनीम प्रदीप्तमिव यो लोके यो वाञ्छनमिवाभसा
५१ भूमिमष्टापदाकारां लोकाभिर्यस्य पश्यति यो न पश्यति
रत्नानि यस्य देवी मकल्पयन्ती ५२ प्रवमाकाशगङ्गावत्तेव
दन्ति गगनायुषे प्रादर्शे ऽत्र निघर्षे वा यस्य छायान पश्यति

पश्येत्स्वैकांगहीनो वा विकृतांगो वान्यसत्वजाम् श्वकाककंक
दृ ८ गृध्राणां प्रेतानां य[illegible] रक्तसां ४४ आदर्शे लभते मृत्युं स्वस्यो
व्याधिमवाप्नुयात् ॥ छिन्नशिरो येन पश्यति यस्य तेज ओजा स्फाति
प्रभाः स्वकस्मात्प्रभजेत्तदा सपराङ्मुखः सेशायम प्रभात्रप्रति
मा यस्माद्योष्ठः पतितः स्थिरश्चोर्ध्वं तथोत्तरः उभौ वा जीव
वामासोऽर्द्धलंभेत तस्य जीवितम् आरक्तादशनायस्य श्यावा वा
स्युः पतंति च ॥ विजनप्रतिमावा पितृगतायुष मादिशेत् ४ ७
हृस्सात्तथाञ्जलिह्वा च जिह्वास्तनाच यस्यैवे कर्कशा वा भवेद्य
स्य सो विराहिजहान्यसृतं कुटिलास्फुटिता चापि स्त्रुका वा
यस्य नासिका श्वव स्फूर्जति मग्रा वा सन जीवति मानवः ४८

विष
९८
68

त्या

स्कन्दतीति स्वामसवेगेनोत्सैः प्राहु करोतीत्यर्थः सेतिविप्रविषमे
लभ्येन्द्रहेलस्तेवलोवने स्मातेवप्रवृत्ते यस्मगतायुर्वे
रोभूवम ५ केशाःसीमेतिनोयस्मसेतिविप्रविनगेऋवो ल
लन्तिचातिपक्ष्माणिसोविदायातिमहत्पवे ५१ ललेति पते
ति नाहरत्यत्रमास्यस्थ्यनयाप्ययतियभिशरः पकाग्रहेहि
मुक्तात्मामसयाःप्राणान्मुक्त्वाति ५२ उत्पाद्यमानोवक्रशः
मेमोहेयोधिगच्छति वलवाङ्र्द्धलोवापितपङ्क्तिभिवृणा।
दिशोत्त ५३ निद्रानिरन्तरं यस्मयोनागन्निवसर्वदा मुच्येहा
वन्नकामस्यप्रत्याख्येयः सज्ञानता ५४ उत्तौ हृत्वयोलिख्या
नुडकंगस्वकरोतीतियः प्रेतैर्वाभाषते साधुप्रेन हंपनमादिशो

त् उत्करान् हस्तपादादिविक्षेपान् स्वेम्यः सरोमकूपेभ्यो।
यस्य रक्तं प्रवर्तते पुरुषस्याविघातेऽस्य स ओजो जीवितं त्यजे
त् ५८ सम्यक् चिकित्स्यमानस्य विकारो यस्य वर्धते प्रती
णावलमांसस्य लक्षणं तज्जनायुषः ५९ स्नेहाः प्रेताः पिशा।
चाश्च रक्षांसि विविधानि च मरणाभिमुखं नित्यमुपसर्प।
न्ति नित्यशः तानि भेषजवीर्याणि प्रतिघ्नन्ति जिघांसया
तस्मान्मोघाः क्रियाः सर्वा भवन्त्येव गतायुषाम् नन्वायुषि
यासा सति चिकित्साफलमुक्तं आयुश्चेदस्ति न दातदेव जीवन
देवः किं चिकित्साप्रयोजनेन तत्रोच्यते आयुषि सति चि
कित्सायाः फलं वेदनानिग्रहः उक्तं च आयुष्मान्पुरुषो नी

विष
८५
६५
69

वेतसय्यगोभेषजंविना भेषजेनप्रकृतींवेत्सएवहिनि
गामयः ८५ किंच प्रत्युषिमत्यपिरोगीचिकित्स्योविनोत्था
तेनशक्नोति यतश्चाहचरकः सतिवायुषिनोपायेविनो
त्थानेनमोहनी दर्शिनश्चावदहोनःपंकमग्रोमहागजे
किंच चिकित्सांविनायुष्मानप्यवसीदति यतश्चाहसएव
व सतिवायुष्मिन्हः स्यादामयेश्चाचिकित्सितः यथास
त्यपितैलादौदीपोनिर्वातिवात्यया ८६ अतएवोक्तं सा
ध्यायाप्यतमायांतियाप्याशक्यत्वमाप्यतो अल्पप्राणा
नसाध्यास्तुनराणामक्रियावतामितिचिकित्सातत्र अनि
श्चितायुषोपिकर्तव्या यतश्चाह तावत्प्रतिक्रियाकार्या

यावच्छ्वसिति मानवः कदाचिद्दैवयोगेन श्वासरोधोपि जी
वति ८४ इति तत्र यस्मा माध्यन्तेसद्दियं तेष्वस्तुकं येषां न
माध्यना शाखेणाऽभवेन निश्चितास्तेषु नन्वे विकिरणः य
तउक्तं सद्वैघास्ते न ये सा ध्यानारम्भेते विकिल्पितमिति ना
स्वावर्त्म विदायय यस्य पवनो वक्रेणवाति द्रुतो नैव वाति।
विकासितेन वदति यो ग्रीवां च वक्रामलस्य चेद्व पशपति भा
ज विंवसत्भ्रांसत्य्येषाणाकाकृतिं द्दष्टो याति स एव गोद्दम
विरात्कालाभियानस्यवै ८५ विनुद्बाध्यमानकोथ लक्ष
यायासमेश्रुनम् वर्ज्जयेद्धिषस्तुकोपि दिवा स्वप्नविषाम
नः ८७ इतीदमुक्तं हि विपंसविस्तराद्दकुप्रकारविषरोग

विद्य

70

भेषजे सर्यार्थयत्नस्मासिद्धप्रयोजयन व्रजेहिद्विषाणाम
विषलनोभिषक्व ६८ दालमस्मस्तुने:कुलेसमभवद्या।
साग्रणीर्नागरोन्योनिशमास्वविचारसारनिपुणोभूपाल।
मालाह्विनः जीवानन्दइतिप्रथामधिगतोयत्पादपके रु
हयानाद्वग्रहवैभवेननिखिलांविद्यामवाप्तर्जना: ६९
तरणेरिवनासन्मोरामाकुशलवाविव देवीसभादिचन्द्रा
नौजीवानन्दोन्नतानुभौ ७० श्रीमत्पट्टालयाख्येगणक
गणसभामणुनोगर्वभेतावैद्यानांसहिंतासप्रविततमति
मान्नवृशाहेसमुद्धि: वेदान्नन्यायवेत्ताशाकुनमतिमता
मग्रणीर्गीर्जेरोस्तिजीवानन्दस्यसरुग्मेदुजपतिमनसश्री

71

सभाचन्द्रशर्म्मा ७२ तत्सूनुर्म्मोगीतश्चतिस्रुतिप्रगणतोभि
षग्गृह्वं तिस्रहुत्रस्य यशागणोधाइति च प्राख्यामवाप्नं तमी
श्रभ्रांस्वभ्रग्निपित्तमाप्र्मितवर्षे कार्त्तिके श्यामलेपक्षे वह्नि
तिथौ रवौ समकरोत्सर्ग्गे विघातन्त्रकम् ७२ श्रीमत्स्यप्रश्रे
ष्टुस्मात्तामम वाप्तनानातन्त्रश्रान्तमवेत्यप्रगतार्थः सेम
ध्याहं लेडविकिस्तोषयितुमिन्दुं सत्रग्राहस्तेडदरेभेषज
यत्नम ७३ इतिविषहरतन्त्रं समाप्तिमगमत १ ॥

विषहरं तंत्रंसमाप्तम्
सावत्

५१